

AKTIIVINEN JA DEMOKRAATTINEN
KANSALAISSUUS -HANKE

*Loppuraportti ja suositukset
vapaan sivistystyön kouluttajille*

**KANSALAISSUUS-
FOORUMI**

ISBN

978-951-9461-64-9

Teksti

Mari Tapio

Ulkoasu

Joni Sivonen

Kansalaisfoorumi 2020

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Sisällys

Esipuhe	4
1. ADEKA-hanke kansalaiskasvatuksen edistäjänä	5
1.1 Mistä hankkeesta oli kyse?	5
1.2 Vapaan sivistystyön kansalaiskasvatuksellinen tehtävä ADEKA-hankkeen perustana	7
1.3 Havaintoja hankeoppilaitosten nykytilan kartoituksesta	9
1.4 Aktiivisen kansalaisen tiedot, taidot, asenteet ja valmiudet	11
2. Kokeillaanpa näin! Koonti hankkeen koulutuskokeiluista ja tuotetuista materiaaleista	14
2.1 Koulutuskokeilujen lyhyet esittelyt	14
2.2 Materiaaleja kansalaiskasvatuksellisten koulutusten suunnittelun tueksi	28
3. Opitaan yhdessä! Kouluttaja yhteiskunnallisen toimijuuden tukijana -koulutus vapaan sivistystyön ja järjestöjen kouluttajille ja ohjaajille	29
4. Ahaa! Esimerkkejä ja suosituksia vapaan sivistystyön kouluttajille	31
4.1 Esimerkkejä osallistavista pedagogisista ratkaisuista	32
4.2 Suosituksia aktiivisten ja demokraattisten kansalaisten kouluttajille	34
Lähteet	37

Esipuhe

Aktiivinen ja demokraattinen kansalaisuus (ADEKA) -hanke (1.10.2018–31.5.2020) kokosi yhteisen kehittämistyön ääreen suuren ja edustavan joukon suomalaisia vapaan sivistystyön oppilaitoksia. Lyhyen hankeajan sisällä ehdimme yhdessä ihmetellä vapaan sivistystyön kentän ja koulutustoiminnan moninaisuutta – ja havaita sen suureksi rikkaudeksi myös kansalaiskasvatuksen kannalta. Moneen suuntaan rönsyilevän aiheen työstäminen vaati tässä hankkeessa kehittäjätiimiltä sekä sitoutumista yhteiseen työskentelyyn, aikatauluihin ja suunnitelmaan että aiheen ”puresimista” omassa oppilaitoksessa toimivien opettajien, kouluttajien ja ohjaajien kanssa. Maaliin kuitenkin päästiin ja polkujen varrelta mukaan tarttui paljon oppia hanketyöstä, toisten oppilaitosten arjesta ja vapaan sivistystyön ytimistä.

Projektikoordinaattorina toimin hankkeen solmukohdassa ja sain tehdä onnistunutta yhteistyötä lukuisten ammattilaisten kanssa, joko suoraan tai oppilaitosten yhteyshenkilöiden kautta. Suuri ja lämmin kiitos kaikille kartoitushaastatteluihin osallistuneille, hankkeen materiaalien tuottajille ja kouluttajille: Satu Soutolahti, Heidi Hänninen, Hanna Rajala, Maaria Tuhkunen, Elina Nivala, Raisa Laukkanen, Joni Sivonen, Minna Aitola, Mari Ervast, Juha Koikkalainen, Kaija Jumppanen, Tatiana Maslova, Jutta Lithovius, Maarit Halme, Paula Tella, Rita Ahonen, Inkeri Alho, Niina Salmi, Anni Toikka, Johanna Pihlava, Salla Jussilainen, Marion Fields, Mervi Huisman, Johanna Lehmusjoki-Sihvonen, Diana Raitala, Heidi Alander, Sointu Condé, Satu Teräsahde, Annika Salo ja Petja Vatanen. Kiitos myös kaikille niille opiskelijoille ja osallistujille, jotka olitte mukana hankkeeseen kytkeytyneissä koulutuksissa ja työpajoissa. Osallistumisenne ja palautteenne on ollut arvokas osa kehittämistyötä.

Vielä erikseen ja erityisesti suuri kiitos hankkeen onnistumisesta kuuluu hankeoppilaitosten yhteyshenkilöille ja ohjausryhmän jäsenille, joista suurin osa osallistui aktiivisesti myös materiaalien tuottamiseen ja koulutuskokeiluihin: Emmi Komlosi, Annika Vesanto, Ville Ylikahri, Risto Ruottunen, Jari Valtari, Tommi Siivonen, Minna Nurminen, Tiina Parjanen, Meri Tennilä, Ilona Maaperä, Anna Kirstinä, Heidi Luukkainen, Heikki Tulkki, Terttu Mylläri, Jaana Laitila, Saila Leukumaa-Autto, Leena Meriläinen, Ville Hirvikoski, Klaus Savolainen, Anne Ilvonen, Björn Wallén ja Anneliina Wevelsiep.

Hankkeen suunnitteluun vuonna 2018 osallistui moni edellä mainituista, mutta primus motorina toimi Sivistysliitto Kansalaisfoorumin silloinen pääsihteeri Aaro Harju. Hän laittoi pyörät pyörimään, etsi kumppanit mukaan ja haki rahoituksen. Kiitos siis Aarolle hankkeen tarpeen sanoittamisesta ja alkusysäyksestä!

Tampereella 25.5.2020

Mari Tapio

*koulutussuunnittelija, hankkeen koordinaattori
Kansalaisfoorumi*

1. ADEKA-hanke

kansalaiskasvatuksen edistäjänä

Tämän raportin tarkoituksena on koota Aktiivinen ja demokraattinen kansalaisuus (ADEKA) -hankkeessa koettua ja opittua sellaiseen muotoon, josta on hyötyä vapaan sivistystyön kentällä toimiville, erityisesti koulutuksia suunnitteleville ja toteuttaville. Hankkeen prosessi, tavoitteet ja toimenpiteet kuvataan yleisellä tasolla ja lyhyesti, jotta päärooliin saadaan nostettua **kehittämistyön tulokset ja tuotokset**:

- » **esimerkkejä vapaan sivistystyön koulutustoiminnasta**, joka kehittää osallistujien tietoja, taitoja, asenteita ja valmiuksia toimia yhteiskunnassa aktiivisena ja demokraattisena kansalaisena
- » **koulutusten suunnittelua tukevia malleja sekä oppi- ja opetusmateriaaleja**, joita saa vapaasti soveltaa ja muokata omaan käyttöön (Creative Commons BY-SA-lisenssin ehdoin)
- » **pedagogisia sekä eri osallistujaryhmiin ja koulutusaloihin liittyviä suosituksia** vapaan sivistystyön kansalaiskasvatukselliseen toimintaan.

1.1 Mistä hankkeessa oli kyse?

Hanketta hallinnoi Sivistysliitto Kansalaisfoorumi SKAF ry osa-aikaisen koordinaattorin voimin. Toteutuksessa tasavertaisina hankekumppaneina mukana oli 12 muuta vapaan sivistystyön oppilaitosta: Helsingin suomenkielinen työväenopisto, Kalliolan settlementti ja kansalaisopisto, Työväen Akatemia, Lärkkulla-stiftelsen folkakademi, Opintokeskus Sivis, Kansan Sivistystyön Liitto ja KSL-opintokeskus, Vihreä sivistysliitto ja opintokeskus, Jyväskylän kansalaisopisto, Jyväskylän kesäyliopisto, Alkio-opisto, Paasikivi-opisto sekä Kiteen Evankelinen Kansanopisto.

Hankkeen toimenpiteinä

1. Kartoitettiin ja tehtiin **analyysi hankekumppanien aiemmin toteuttamista aktiiviseen ja demokraattiseen kansalaisuuteen liittyvistä koulutuksista sekä kouluttamisen haasteista ja mahdollisuuksista** vapaan sivistystyön oppilaitoksissa.
2. **Tarjottiin koulutusta opettajille/kouluttajille/ohjaajille** aktiivisen ja demokraattisen kansalaisuuden sitomisesta omaan opetukseen.
3. **Kokeiltiin** aktiivisen ja demokraattisen kansalaisuuden tietoja, taitoja, asenteita ja valmiuksia tukevien uusien sisältöjen ja pedagogiikan sisällyttämistä erilaisiin koulutuksiin ja työpajoihin.
4. Laadittiin **aktiivisen ja demokraattisen kansalaisuuden kouluttamisen ja opetusmenetelmien suosituksia sekä oppi- ja opetusmateriaaleja**, jotka
 - a. lisäävät kiinnostusta aktiivista ja demokraattista kansalaisuutta kohtaan
 - b. lisäävät tietoa demokratiasta sekä aktiivisena ja demokraattisena kansalaisena toimimisesta
 - c. motivoivat ja kannustavat aktiiviseen osallistumiseen, toimimiseen ja vaikuttamiseen
 - d. soveltuvat toteutettavaksi erilaisissa oppimisympäristöissä ja eri oppiaineiden yhteydessä vapaan sivistystyön oppilaitoksissa.

Hankkeen tuotoksina syntyi

1. Aktiivisen ja demokraattisen kansalaisuuden kouluttamista tukeva **materiaalipankki**, joka sisältää hankkeessa tuotetut verkkomateriaalit, koulutuskokeilujen kuvaukset sekä linkkejä muiden toimijoiden tuottamiin avoimiin oppi- ja opetusmateriaaleihin ja sivustoihin
2. **Pedagogisia ja muita suosituksia** kansalaiskasvatukseen vapaassa sivistystyössä sekä
3. Hankkeen kokemuksia ja oppeja kokoava **loppuraportti**.

Hankeprosessin koko kulku on kuvattu kuvassa 1.

Kuva 1. ADEKA-hankkeen prosessikaavio

1.2 Vapaan sivistystyön kansaliskasvatuksellinen tehtävä ADEKA-hankkeen perustana

Laki vapaasta sivistystyöstä (632/1998) antaa selkeän ohjenuoran aktiivisen kansalaisuuden edistämisen tehtävälle (1 §):

”Vapaan sivistystyön tarkoituksena on järjestää elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta tukevaa koulutusta.

Vapaana sivistystyönä järjestettävän koulutuksen tavoitteena on edistää ihmisten monipuolista kehittymistä, hyvinvointia sekä kansanvaltaisuuden, moniarvoisuuden, kestävän kehityksen, monikulttuurisuuden ja kansainvälisyyden toteutumista.”

Laissa määritellyt koulutuksen tavoitteet tarjoavat siis tukevan arvoperustan, johon aktiivisten kansalaisten kouluttaminen luontevasti nojaa. Vapaan sivistystyön oppilaitokset eivät toimi tyhjiössä, vaan keskellä elävää ja liikkeessä olevaa yhteiskuntaa, jonka muutokset heijastuvat kaikkeen koulutukseen ja oppilaitoksiin. Toimintaympäristön muutokset ovat näkyneet esimerkiksi järjestötoiminnan haasteina, uuden kansalaistoiminnan nousuna, työelämän yhä lisääntyvänä vaativuutena sekä monina globaaleina haasteina, joihin tulisi voida vastata.

Järjestöjen toimintaan liittyvät haasteet näkyvät vapaan sivistystyön kentällä erityisesti opintokeskuksissa, jotka ovat nimenomaan järjestöjen oppilaitoksia. Yhdistysten on yhä vaikeampi löytää tekijöitä vastuutehtäviin. Yksi syy yhdistysaktiivien puutteeseen saattaa löytyä työelämän paineista ja vaativuudesta. Työn ja perhe-elämän välillä tasapainoilu voi viedä sekä ajan että voimat arjessa, jolloin vapaa-ajalla halutaan lähinnä levätä. Toisaalta vapaa-ajan tarjontaa, mahdollisuuksia ja aktiviteetteja on niin paljon, että yhdistystoiminta saattaa välillä jäädä kilpailussa kakkoseksi.

Yhdistystoiminta on silti edelleen suosittu tapa osallistua ja vaikuttaa aktiivisesti yhteiskunnassa. Suomessa on yli 100 000 yhdistystä. Yhdistysten toimintaan kuitenkin osallistuu aktiivisesti aiempaa vähemmän ihmisiä. On siis tarvetta motivoida ja kannustaa ihmisiä mukaan yhdistystoimintaan, madaltaa kynnystä osallistua, ja tässä myös vapaan sivistystyön koulutuksilla on oma tehtävänsä.

Toisaalta uudenlainen, yhdistykseen järjestäytymätön kansalaistoiminta on sekin varteenotettava vaihtoehto perinteiselle järjestötoiminnalle, ja tähän on jo innokkaasti tartuttukin. Esimerkiksi erilaiset kaupunkiaktiivismin muodot, kuten kaupunkikulttuuri- ja kaupunginosatoiminta, ruuanvälitys- ja palvelujenvaihtopalstat sekä verkkoympäristöt tarjoavat matalan kynnyksen osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia. (Ks. esim. Kaupunkiaktiivismi 2018.) Myös vapaan sivistystyön koulutuksissa on syytä huomioida uudet osallistumisen tavat aktiivisen kansalaisuuden muotoina.

Verkko-osallistuminen on aivan oma maailmansa, jossa toimiminen edellyttää monenlaisten digitaalitojen hallintaa. Kriittinen medialuku- ja tiedonhankinnan taito, kampanjointitaidot, sähköisiin kansalaisraateihin ja muihin demokraattista päätöksentekoa tukeviin toimintoihin osallistumisen taito, rakentavan verkkokeskustelun taito... Lista on pitkä. Näiden kaikkien taitojen kehittämiseen voi ja tulisi saada tukea formaalin koulutuksen ohella myös vapaasta sivistystyöstä.

Erilaiset sodat ja kriisit maailmalla tuovat Suomeen yhä enemmän turvapaikanhakijoita ja pakolaisia, ja myös työperäinen maahanmuutto on lisääntynyt (ks. esim. Ministry of the Interior 2018). Yhteiskunnan ja kunkin yksittäisen ihmisen kannalta on olennaista, miten Suomeen muualta maahanmuuttaneiden kotoutuminen ja yhteiskuntaan integroituminen onnistuu. Vapaassa sivistystyössä voidaan merkittävästi tukea kotoutumista, erityisesti yhteiskunnallisen osallisuuden sekä vaikuttamisen kokemusten ja taitojen karttumista.

Ilmastomuutos on globaali, kaikkia koskettava haaste, jonka aiheuttamien ongelmien ratkaisemisen ja ehkäisemisen tulisi olla kaikkien valtioiden, kansalaisten, yhteisöjen ja yritysten yhteinen tehtävä. Vapaata sivistystyötä aktiivisen kansalaisuuden tukijana ja kouluttajana voitaisiin nykyistä enemmän suunnata muun muassa ilmastomuutoksen torjuntaan sekä laajemmin kestävä kehityksen edistämiseen yhteiskunnassa. Tähän haasteeseen vastaaminen edellyttää muutoksia sekä poliittisen järjestelmän että arjen tasolla. Tästäkin syystä on tärkeää tukea ihmisiä vaikuttamaan ja toimimaan itse ja lisäksi painostamaan poliittisia päättäjiä riittävän tehokkaiisiin toimiin – toisin sanoen kasvattaa aktiivisia ja demokraattisia kansalaisia sanojen varsinaisessa merkityksessä.

1.2.1 Tavoitteena yhteiskunnallisen toimijuuden ja osallisuuden edistäminen

Historiallisesti vapaan sivistystyön oppilaitokset ovat aina toimineet aktiivisen ja demokraattisen kansalaisuuden sekä yleisesti demokratian edistämiseksi (Pätäri, Teräsahde, Harju, Manninen & Heikkinen 2019, 7, 9). Kansalaisuuden ja toivottavana pidettävän aktiivisen (tai ”kunnon”) kansalaisuuden määritelmät ovat toki vaihdelleet eri aikoina ja myös aatteellisesti erilaisten oppilaitosten välillä (ks. Heikkinen 2019, 87–89).

Valtionhallinnon ja koulutuspolitiikan näkökulmista toivottavin ja eniten julkituotu aktiivisen kansalaisen määrittely on kietoutunut vahvasti taloudellisen toimijuuden ympärille. Hallinnon kannalta kansalaisen tulee olla yhteiskunnan kannalta tuottava, yhteiskunnan kilpailukykyä vahvistava, mieluiten työssäkäyvä osaaja, joka jatkuvasti sopeutuu muuttuviin työelämän vaatimuksiin erityisesti elinikäisen oppimisen ja osaamisen kehittämisen keinoin. (Manninen, Teräsahde & Pätäri 2019, 261.) Tässä määrittelyssä ”aktiivisuus korostuu kansalaisuuden muiden ulottuvuuksien, kuten poliittisen kansalaisuuden ja yhteisvastuullisuuden kustannuksella” (mt., 216, vrt. Pastuhov 2018).

Vapaassa sivistystyössä on perinteisesti haluttu korostaa ja tukea sellaista aktiivista kansalaisuutta, jossa kansalainen on tuottavan ja taloudellisen toimijan sijaan enemmänkin sivistynyt kansalaisyhteiskunnan toimija ja vaikuttaja. Tällaisen toimijuuden ja aktiivisuuden ei tarvitse olla riippuvaista yksilön kyvystä tai mahdollisuuksista suoraan vahvistaa yhteiskuntaa taloudellisesti, vaan kaikilla on työstä tai vaikkapa ammatillisesta koulutuksesta riippumatta mahdollisuus kehittyä siinä esimerkiksi vapaan sivistystyön tarjoamien koulutusten ja muun toiminnan tuella ja piirissä. (Ks. esim. Teräsahde & Pätäri 2019, 261.)

Manninen ym. (2019, 272) painottavat, että demokratian toimivuus, tasa-arvo ja yhteisvastuullinen aktiivinen kansalaisuus ovat asioita, joiden takaamiseksi ja kehittymiseksi vapaan sivistystyön toimijoilla tulee olla selkeitä käytäntöjä. Vapaan sivistystyön koulutustoimintaan osallistuu paljon ihmisiä, joten on tärkeää, että koulutusten sisällöissä ja toimintatavoissa (pedagogiikassa ja järjestelyissä) huomioidaan nykyistä vahvemmin aktiivisen ja demokraattisen kansalaisen tietojen,

taitojen, asenteiden ja valmiuksien edistäminen. Juuri näiden käytäntöjen vahvistumiseen myös ADEKA-hanke tähtäsi.

Vapaan sivistystyön tutkijat Sini Teräsahde ja Jyri Manninen hahmottelivat Vapaa sivistystyö eilen, tänään ja huomenna -kirjassa (2019, 313, 315) vapaalle sivistystyölle erilaisia tulevaisuuden skenaarioita, joista yksi (kestävä, vaikuttava ja uudistuva vapaa sivistystyö) painottaa erityisesti monipuolista kansalais-, yhteisö- ja demokratiakasvatuksellista tarjontaa. Ajatuksena on, että em. sisältöjä kytketään kulttuuriseen ja muuhun opetukseen ja osallistujien moninaisuus sekä tarpeet huomioidaan aiempaa paremmin. Tämä skenaario vastaa täysin ADEKA-hankkeen aikana vahvistunutta käsitystä siitä, mitä vapaan sivistystyön kansalaiskasvatuksellisen tehtävän täyttäminen voisi toimialan käytännön työssä ainakin tarkoittaa.

1.3 Havaintoja hankeoppilaitosten nykytilan kartoituksesta

ADEKA-hankkeen varsinainen toiminta alkoi kaikkien hankeoppilaitosten yhteyshenkilöiden (13 haastattelua) haastatteluilla aktiivisen ja demokraattisen kansalaisuuden koulutusten kokonaisuvaan, määrittelyyn sekä kehittämisajatuksiin liittyen. Lisäksi kaikkien hankeoppilaitosten kouluttajille tehtiin kysely, jossa selvitettiin, millaisia koulutussisältöjä oppilaitoksissa oli ollut tarjolla, millaista pedagogiikkaa oli käytetty ja millaisia kokemuksia näiden teemojen kouluttamisesta oli kertynyt. Kyselyssä kerättiin myös tietoa käytetyistä koulutusmenetelmistä, oppimisympäristöistä sekä opetus- ja oppimateriaaleista. Vastauksia saatiin 29 kouluttajalta.

Haastattelujen pohjalta ilmeni, että **aktiivisen ja demokraattisen kansalaisuuden ideaali on vapaan sivistystyön oppilaitoksissa pitkälti yhteisesti jaettu ja opittu**. Perinteinen vaikuttaminen, kuten äänestäminen tai puoluepolitiikassa toimiminen, ei kohoa vapaan sivistystyön toimijoiden puheessa yhtään arvokkaammaksi aktiivisen kansalaisuuden osoitukseksi kuin muunlainen osallistuminen ja vaikuttaminen – ei myöskään puolueiden toimintaan linkittyvissä opistoissa ja opintokeskuksissa.

Aineistosta nousi vahvasti esiin se, että vapaan sivistystyön oppilaitoksilla on tärkeä rooli esimerkiksi avarakatseisuuden ja arvostavan dialogin opettajina, avoimen keskustelun foorumeina. Koulutus nostaa ihmisten yleistä osaamistasoa ja yhteiskunnallista ymmärrystä. Sen kautta saa uusia näkökulmia yhteiskuntaan ja voi oppia paremmin huomaamaan ne asiat, joihin itse haluaa vaikuttaa.

Aineisto osoittaa, että vapaassa sivistystyössä on jo nyt onnistuttu melko hyvin aktiivisen ja demokraattisen kansalaisuuden kouluttamisessa, mutta teemaan voitaisiin tarttua laajemmin, niin sisältöjen kuin pedagogiikankin puolella.

Aktiiviseen ja demokraattiseen kansalaisuuteen liittyvissä **koulutussisällöissä** ei kyselyn perusteella ollut kovin merkittäviä eroja oppilaitosmuotojen välillä. Puoluekytkyisillä oppilaitoksilla puolue toiminta oli toki esillä enemmän kuin muilla. Pääasiassa näihin teemoihin liittyvät sisällöt oli yhdistetty joihinkin muihin koulutusteemoihin tai oppiaineisiin. Erilaisia yhteiskunnalliseen osallisuuteen, osallistumiseen ja vaikuttamiseen liittyviä teemoja oli nostettu esiin laajasti, ja ajankohtaisiin kysymyksiin oli tartuttu niin globaalilla kuin paikallisellakin tasolla.

Oppilaitoksissa käytetyt **koulutusmenetelmät** vaikuttivat kartoituksen perusteella pääasiassa monipuolisilta ja erilaiset opiskelijaryhmät hyvin huomioivilta. Osallistavia (yhteis-)toiminnallisia

ja taidelähtöisiä menetelmiä oli suosittu todella paljon, ja ne oli pääasiassa koettu toimiviksi. Toimivimpina ja mielekkäimpinä menetelminä pidettiin pari- ja ryhmätyöskentelyä, toiminnallisia menetelmiä ja erilaisten menetelmien yhdistämistä. Menetelmän valinnassa kohderyhmien huomiointi oli nähty todella tärkeäksi.

Aktiivisen ja demokraattisen kansalaisen toiminnan määrittelyissä haastatellut eivät juurikaan tuoneet erikseen esiin uusia verkostomaisia (ja/tai urbaaneja) kansalaistoiminnan ja aktiivisuuden muotoja osana aktiivista kansalaisuutta, kuten omaehtoista kaupunkikulttuurin luomista. Verkossa ja sosiaalisessa mediassa vaikuttaminen, verkostojen kokoaminen ja liikkeelle saaminen sen sijaan mainittiin tehokkaana ja nopeana tapana koota yhteen suuriakin massoja tietyn asian taakse.

Yhdessä kyselyvastauksessa kiteytettiin yksi kouluttajan tärkeimmistä ja ehkä hankalammista vastuista: **”Opettajan tehtävänä on yrittää herättää kiinnostus”**. Tämä toteamus viittaa myös siihen, että kouluttajalla on mahdollisuus ja valta ottaa työstettäväksi ja esiin sellaisia teemoja, joiden huomaa olevan opiskelijoiden ja yhteiskunnallisesta näkökulmasta merkityksellisiä – vaikka opiskelijat itse eivät niiden tärkeyttä heti ymmärtäisikään. Silloin opettajan ja kouluttajan rooli ajatusten ja kiinnostuksen herättäjänä ja motivoijana korostuu.

1.3.1 Käytetyt menetelmät, oppimisympäristöt ja oppi- ja opetusmateriaalit

Kun tarkastellaan menetelmiä, oppimateriaaleja ja -ympäristöjä aktiivisen ja demokraattisen kansalaisuuden teemojen kouluttamisessa, mitä luultavimmin parhaiten toimivat sellaiset menetelmät ja oppimisympäristöt, jotka tukevat opiskelijoiden osallisuuden kokemusta ja vahvistavat heidän toimijuuttaan yhteiskunnassa. Niinpä perinteisten koulutustilojen ulkopuolelle, lähiympäristöön ym. sijoittuvat oppimisen tilat ja kokemukset saattavat olla tehokkaampia konkreettisten taitojen opiskelussa. Tietopuolisen materiaalin opiskelussa verkkoympäristöt taas voivat toimia yhtä lailla kuin luokkatilatkin.

Haasteissa nousivat esiin muiden muassa erityisesti muualta Suomeen muuttaneille suunnatun sopivan oppimateriaalin vähäisyys, järjestökoulutuksen vetovoiman hiipuminen ja ylipäättään osallistujien tavoittaminen. Haasteet olivat keskenään hyvin erityyppisiä. Osa niistä liittyi oppilaitos- tai oppilaitosmuotokohtaiseen linjanvetoon (kohderyhmät, puitteet, resurssit), osa taas esimerkiksi haastavampien opiskelijaryhmien kouluttamiseen, pedagogiseen osaamiseen, toimintaympäristön muutokseen sekä yleisiin trendeihin ja mielikuviin yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta ja politiikasta.

Toimivimpina ja mielekkäimpinä koulutusmenetelminä pidettiin **pari- ja ryhmätyöskentelyä ja toiminnallisia menetelmiä**. Menetelmät ylipäättään koettiin tilannesidonnaisiksi, jolloin ne valitaan **opiskelijaryhmän, käsiteltävän aiheen ja oppimistavoitteen perusteella sopiviksi**. Toimivaksi koettiin **osallistavat menetelmät** ja sellaiset, jotka edellyttävät **osallistujien omaa ja ryhmän yhteistä työskentelyä**. **Luentojen** nähtiin toimivan tiedonvälitystaroituksessa ja silloin, kun ne ovat keskustelevia.

Yllä mainitun kaltaiset osallistavat ja toiminnalliset, usein vertaisoppimista hyödyntävät menetelmät olivatkin oppilaitoksissa laajalti käytössä. Yksi vastaaja oli sitä mieltä, että kaikki menetelmät voivat toimia, *”se on vain fasilitaattorista kiinni, jos ei toimi”*. Tämä näkökulma on siinä mielessä varteenotettava, että siinä taustalla on ajatus pätevistä kouluttajista, jotka voivat halutessaan oppia käyttämään monenlaisia menetelmiä ja valitsemaan kuhunkin tilanteeseen

niistä sopivimmat. Monipuolisten koulutustaitojen hallitseminen vaatiikin kouluttautumista, harjoittelua ja herkkyyttä ymmärtää erilaisia kohderyhmiä, oppimistilanteita ja -ympäristöjä.

Koulutusmenetelmien osalta oli silmiinpistävää, että **menetelmien sopivuutta nimenomaan aktiivisen ja demokraattisen kansalaisuuden kouluttamiseen ja opiskeluun ei juuri pohdittu**. Usein ei myöskään mitenkään perusteltu sitä, **miksi** joku menetelmä on koettu toimivaksi tai toimimattomaksi. Käytännön tekemisen kautta harjoittelemisen (esimerkiksi jonkin konkreettisen ja todellisen vaikuttamisteon tai -kampanjan toteuttaminen) ei sekään tullut juurikaan esiin. Vaaleja sopisi myös käyttää oivana oppimismahdollisuutena ja harjoittelualustana enemmänkin.

Oppimisympäristöjen osalta ei ollut yllätys, että perinteinen koulutustila piti edelleen pintansa. Niitä on oppilaitoksissa valmiiksi olemassa, ja ne voi halutessa yleensä järjestää monenlaiseen työskentelyyn sekä erilaisille oppijoille sopiviksi. Verkkoympäristöjen ja -alustojen käyttö oli sekin hyvin yleistä. Vierailut koettiin hyviksi menetelmiksi ja vaihtelua tuoviksi oppimisympäristöiksi. Luontoympäristöt ja tapahtumat taas toivat koulutuksiin elämyksellisyyttä ja kokemuksellisuutta. Myös julkisia tiloja oli osattu hyödyntää.

1.3.2 Aineistossa esiin tuodut kehittämisideat

Kyselyyn vastanneiden kehittämisajatukset olivat pääasiassa oivalluksia siitä, mitkä keinot tai sisällöt voisivat innostaa ihmisiä osallistumaan ja vaikuttamaan enemmän. Esille nousivat esimerkiksi

- » vuorovaikutteisten ja toisilta oppimisen mahdollistavien puitteiden luominen
- » vapaaehtoistoiminta oppimisen muotona
- » opiskelijoiden kannustaminen vastuunottamiseen
- » koulutusteemojen, erityisesti monimutkaisten ilmiöiden liittäminen kontekstiin (paikallinen-alueellinen-kansallinen-pohjoismainen-eurooppalainen-globaali taso) sekä
- » oppilaitosten ja yhdistysten välinen yhteistyö.

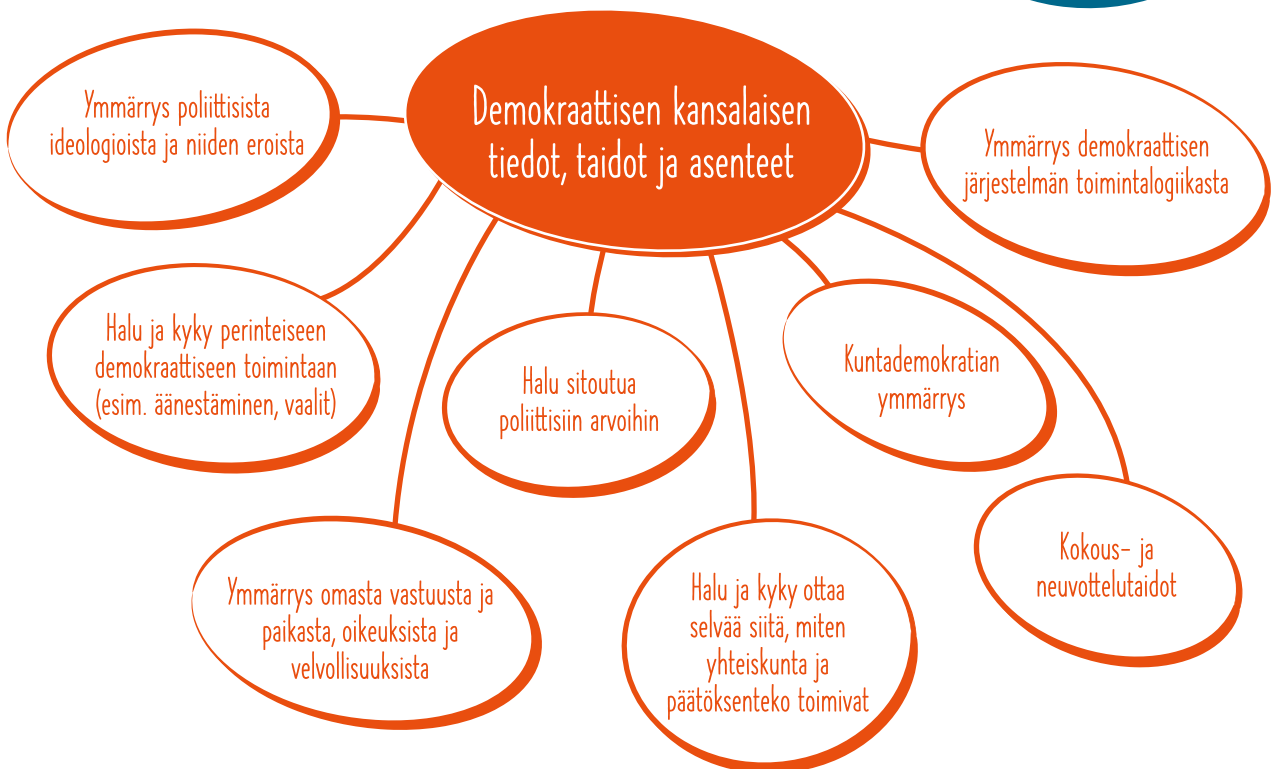
Haastatteluissa tuotiin esiin ajatus, että **aktiivista ja demokraattista kansalaisuutta koskevia sisältöjä ja taitoja on mahdollista sisällyttää lähes mihin tahansa opintoihin** (vrt. Teräsahteen ja Mannisen [2019, 313–315] skenaario). Kunkin oppiaineen ja kurssin yksittäiset opettajat ovat tällöin avainasemassa, koska he viime kädessä päättävät, millaisia sisältöjä koulutuksissa tuodaan esiin.

Haastattelussa ja kyselyssä ideoitiin jo alustavasti myös osaa hankkeessa toteutetuista koulutuskokeiluista. Koulutuskokeiluiden koonti ja lisätietoa tuotetuista materiaaleista löytyy osiosta 2.

1.4 Aktiivisen kansalaisen tiedot, taidot, asenteet ja valmiudet

Haastatteluissa ja kyselyssä aktiivista ja demokraattista kansalaisuutta ja niiden kouluttamista pohdittiin hyvin usein sitä kautta, millaisia asioita aktiivisen ja demokraattisen kansalaisen tulisi tietää ja osata. Aineiston ja kirjallisuuden pohjalta oli mahdollista hahmotella laaja joukko tietoja, taitoja, asenteita ja valmiuksia, joiden selvästi yleisesti ajatellaan olevan tärkeitä aktiivisen ja demokraattisen kansalaisuuden mahdollistumiseksi.

Seuraavaan mind map -kuvaan (kuva 2) on koottu eriteltynä aktiivisen ja toisaalta demokraattisen kansalaisen tietoja, taitoja ja asenteita, joita esimerkiksi vapaan sivistystyön koulutustoiminnassa voidaan tukea ja kehittää. Vaikka aktiivinen kansalaisuus ja demokraattinen kansalaisuus on tässä esitetty ikään kuin toisistaan erillisinä, hankkeessa niistä puhuttiin pääasiassa yhdessä. Hankkeessa aktiivinen kansalaisuus käsitettiin kattokäsitteenä, jonka alle sijoittuu myös toiminta demokraattisena kansalaisena, toisin sanoen yhteiskunnan toimintaan osallistuminen ja vaikuttaminen niin sanotusti perinteisin keinoin, kuten äänestämällä, asettumalla itse ehdolle vaaleihin ja muuten toimimalla demokratian arvojen mukaisesti.

Kuva 2. Aktiivisen ja demokraattisen kansalaisen tietoja, taitoja ja asenteita.

2. Kokeillaanpa näin! Koonti hankkeen koulutuskokeiluista ja tuotetuista materiaaleista

ADEKA-hankkeessa toteutettiin paljon koulutuskokeiluja, joista 10 raportoitiin hieman tarkemmin. Koulutuskokeilujen tarkoituksena oli se, että oppilaitoksen koulutustoiminnassa kokeillaan uusia tapoja tukea osallistujien aktiivisen ja/tai demokraattisen kansalaisen tietoja, taitoja tai asenteita. Kokeiluissa voitiin keskittyä koulutuksen sisältöjen tai pedagogisen toteutuksen kehittämiseen, usein molempiin.

Raportoiduista koulutuskokeiluista viisi toteutui kansanopistoissa, kolme opintokeskuksissa, yksi kansalaisopistossa ja yksi kesäyliopistossa. Kokeiluista neljä oli suunnattu erityisesti muualta Suomeen muuttaneille. Lähes kaikkiin raportoituihin koulutuskokeiluihin liittyi myös kouluttajille suunnatun materiaalin tuottaminen. Materiaaleina syntyi

- a. **koulutuksen tai työpajan mallinnuksia, kuvauksia tai oppaita**, jotka inspiroivat vastaavanlaisten toteutusten kokeiluun muissa oppilaitoksissa sekä
- b. **oppi- tai opetusmateriaaleja** (kuten tehtäviä, harjoituksia tai koulutusdioja), joita voi suoraan tai soveltaen hyödyntää vastaavissa koulutuksissa.

Osa hankkeessa tuotetuista materiaaleista tehtiin hankeoppilaitosten aiempien kokemusten ja toiminnan pohjalta koostaen tai nykyisen koulutustoiminnan suunnittelumateriaaliksi. Kaikki tuotetut materiaalit on koottu [sähköiseen materiaalipankkiin Kansalaisfoorumin Peda.net-sivuille](https://peda.net/kansalaisfoorumi/kansalaistoiminta/adeka) osoitteeseen peda.net/kansalaisfoorumi/kansalaistoiminta/adeka. Materiaalit on listattu myös raportin osioon 2.2.

2.1 Koulutuskokeilujen lyhyet esittelyt

Koulutuskokeiluja tehtiin kaikissa hankkeessa mukana olleissa oppilaitosmuodoissa, ja niiden sisältöjä ja pedagogisia ratkaisuja voi soveltaa hyvin erilaisissa oppilaitoksissa esimerkiksi koulutusten kestoa ja laajuutta vaihdellen, erilaiset osallistujaryhmät huomioiden.

Taideprojekti osana maahanmuuttajien suomen kielen kurssia

Oppilaitos: Jyväskylän kesäyliopisto

Osallistujat: 6 muualta Suomeen muuttanutta aikuista

Tavoite: Tukea suomen kielen opiskelua taidetyöskentelyn lomassa sekä tuoda esiin osallistujille tärkeitä asioita heidän kotimaassaan ja Suomessa; miltä kotimaan ja Suomen yhteiskunnissa eläminen tuntuu?

Toteutus

1. Ennakkotehtävänä oli miettiä kauniita asioita kotimaassa ja Suomessa.
2. Em. ajatusten pohjalta tehtiin työsuunnitelma, toteutettiin maalaukset ja käytiin keskustelua osallistujien kesken.
3. Toteutuneet työt tulivat osaksi suurempaa yhteisötaiteen taidenäyttelyä.

Oppimisympäristö, menetelmät ja materiaalit: Tavanomainen koulutustila. Työt toteutettiin erilaisia seinämaalaustekniikoita ja sapluunatekniikkaa käyttäen. Tarvikkeina käytettiin mm. puulevyjä, maaleja, sapluunakartonkeja ja luonnospaperia. Tiedonhakuun käytössä oli tabletti. Työmenetelmiä opetettiin näyttämällä, jos työtapaa ei selvinnyt suomen kielen avulla kertoen.

Aktiivisen ja demokraattisen kansalaisen tiedot, taidot, valmiudet ja asenteet, jotka kehittyivät: Taidetekniikan ohella opittiin mm. vuorovaikutustaitoja ja itseilmaisua, ja annettiin mahdollisuus keskustella ja oppia mm. kulttuurista, tavoista ja työelämän periaatteista.

Opiskelijoiden osallisuus ja toimijuus: Opiskelijat suunnittelivat teokset yhteisen keskustelun pohjalta, ja kaikki osallistuivat teosten valmistamiseen. He kirjoittivat myös pienet tarinat itsestään näyttelyä varten. Teoksissa tuotiin esiin sitä, miten osallistujat tunsivat kuuluvansa suomalaiseen yhteiskuntaan ja mitkä asiat ovat heidän mielestään siinä tärkeitä.

Toiminnan ja kokemusten reflektointi: Toiminnassa käytiin jatkuvaa keskustelua työn syntymisestä sekä sen synnyttämistä ajatuksista ja pohjustettiin syntyneitä työtä peilaten esiin nostettuja asioita oman elämän tapahtumiin.

Koulutuksen itsearviointi: Koulutus sujui mainiosti, syntyneet teokset olivat erittäin onnistuneita ja niiden muodostama installaatio hienosti tehty. Koulutukselle asetetut tavoitteet saavutettiin. Opiskelijaryhmän teos huomioitiin näyttelyn avajaispuheissa ja taiteilijat esiteltiin yleisölle. Harmillista oli, ettei tilaisuudessa syntynyt vuoropuhelua avajaisvieraiden ja opiskelijaryhmän välille, sillä näyttelyvieraat kokivat luontevammaksi keskustella suomalaisten taiteilijoiden kanssa.

Kehittämisehdotukset: Taidenäyttelyn osuudessa tulisi olla jokin yleisöä ja opiskelijaryhmää yhteiseen keskusteluun ja vuoropuheluun aktivoiva osuus. Tämä edistäisi vastavuoroisuutta ja oppimista.

Sopii sovellettavaksi: Kaikissa vapaan sivistystyön oppilaitoksissa, jotka tarjoavat koulutusta maahanmuuttaneille.

Ks. tarkemmin hankkeen materiaalipankki -> [Taideprojekti maahanmuuttaneiden suomen kielen opetuksessa](#)

Suomen kielen opetus luku- ja kirjoitustaidottomille maahanmuuttajille

Oppilaitos: Kalliolan setlementti ja kansalaisopisto

Osallistujat: Muualta Suomeen muuttaneita nuoria aikuisia, puolet naisia, puolet miehiä

Tavoite: Perustavoitteena oli oppia suomen kieltä, jotta osallistujat voisivat olla suomalaisen yhteiskunnan aktiivisia jäseniä ja työllistyä. Opetus oli osa Suomi UMAKO I - ja Suomi UMAKO II -koulutuksia. Opiskelijoilta puuttui tietoa siitä, miten opiskellaan, joten tavoitteeksi nousikin opiskelun pelisääntöjen oppiminen: miten tehtäviä tehdään, opiskelun säännöllisyys, tunneilta ei voi myöhästyä ja olla poissa useita päiviä. Samalla kun opitaan kieltä, opitaan myös yhteiskunnassa toimimisen pelisääntöjä.

Toteutus: Kahdessa opiskeluryhmässä opiskeltiin perusasioita suomalaisesta yhteiskunnasta (mm. työpaikat, rahankäyttö, yhteiset pelisäännöt, terveydenhuolto, kirpputorit, liikenne, poliisi, Kela, TE-toimisto). Opintoihin kuului myös vierailuja esim. museoihin ja kirjastoon. Työväen asuntomuseossa heräsi keskustelua yhteiskunnan muutoksesta – Suomi ei ole aina ollut vauras maa. Kirjastossa tuli esiin kaikkien yhtäläiset mahdollisuudet käyttää kirjaston palveluja ja löytää tietoa. Vierailut ovat arvokkaita, koska niissä opitaan näkemällä ja kokemalla, jopa ilman kieltä.

Oppimisympäristö, menetelmät ja materiaalit: Toinen koulutustila oli Kalliolan Setlementtitalossa ja toinen Pasilan asukastalossa. Setlementtitalossa opiskelijoiden ja opettajan apuna tunneilla oli myös vapaaehtoisia. Opetuksessa käytettiin kirjoja, kuvia, havaintoesineitä, vierailuja, laulua, keskusteluja, yhdessä ruokailemista ja digiopetusta. Kerran viikossa oli monimene-
telmäisen opiskelun päivä, jolloin mm. opiskeltiin kieltä yhdessä liikkuen, piirrettiin, maalattiin ja tehtiin kasvohierontaa itselle.

Aktiivisen ja demokraattisen kansalaisen tiedot, taidot, valmiudet ja asenteet, jotka kehittyivät: Asukastalossa kokoontuva ryhmä näki muutakin talon toimintaa, kuten läpsykerhoja sekä kahvilatoimintaa ja näki, miten maahanmuuttajataustaiset ovat tulleet mukaan toimintaan. Setlementtitalossa opiskelijat tutustuivat opistoympäristöön, jossa myös kantasuomalaiset opiskelevat, näkivät, millaisia kurseja opistossa on tarjolla, ja että heillä on mahdollisuus myös osallistua niihin. Vapaaehtoisten mukanaolo tunneilla toi myös konkreettisen esimerkin vapaaehtoistoiminnasta. Opiskellessa nähtiin ja koettiin samalla myös elämistä ja toimimista suomalaisessa yhteiskunnassa. Naisten ja miesten yhdessä ”jumppaaminen” kieltä opiskellen toi esimerkiksi luontevalla ja arkipäiväisellä tavalla esiin suomalaisia tapoja toimia.

Opiskelijoiden osallisuus ja toimijuus: Alussa edettiin opettajajohtoisesti yhteisen kielen puuttumisen takia. Osalla ei myöskään ollut aikaisempaa kokemusta opiskelusta, koska he eivät olleet lapsina käyneet koulua. Taitojen edistyessä keskusteltiin opiskelusta, itsearviointista ja oppimisesta.

Toiminnan ja kokemusten reflektointi: Toimintaa reflektointiin opetuksen edetessä ja muutettiin tilanteen mukaan. Yrityksen ja erehdyksen kautta selvisi, mitä kannattaa jatkaa ja mikä ei onnistu. Opettajat refleктоivat toimintaa ja kokemuksia itsenäisesti sekä yhdessä opiskelijoiden ja vapaaehtoisten kanssa.

Koulutuksen itsearviointi: Koulutus onnistui tavoitteen mukaisesti. Opiskelijat olivat oppimistaidoiltaan ja taustoiltaan hyvin eritasoisia. He saivat kielen opetuksen ohessa tuntumaa

suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Tältä perustalta voi alkaa vaikuttamaan yhteiskunnassa omiin ja yhteisiin asioihin. Kielen oppiminen on avainasia, jotta voi toimia aktiivisena kansalaisena.

Kehittämisehdotukset: Koulutukseen voisi vielä tiiviimmin sitoa yhteiskuntatietoutta esim. vierailujen ja pedagogisten ratkaisujen avulla. Jatkossa koulutuksen ensimmäinen tavoite voisi ehkä olla opiskelun käytänteiden ja pelisääntöjen oppiminen. Luku- ja kirjoitustaidottomien kielen oppimisen tukena voisi hyödyntää tandem-kielipari -järjestelmää, jossa opiskelija ja vapaaehtoinen tapaisivat esim. viikoittain, voisivat jutella ja käydä yhdessä esim. kirjastossa ja elokuvissa. Näin suomalainen yhteiskunta tulisi käytännönläheisesti tutummaksi heti alussa, ja kieltä tulisi käytettyä tavallisessa arjessa.

Sopii sovellettavaksi: Kansalaisopistoissa ja kansanopistoissa

Ks. tarkemmin hankkeen materiaalipankki -> [Luku- ja kirjoitustaidottomien opetus monimenetelmäisesti](#)

Kuva 3. Lukutaitokoulutuksessa voi hyödyntää mitä moninaisempia havainnointivälineitä. Nukkekodin kalusteet sopivat kodin sanaston ja huonekalusanojen opiskeluun.

Euroopan solidaarisuusjoukot -projekti

Oppilaitos: Työväen Akatemia (kansanopisto)

Osallistujat: 10 sosiaalitieteiden linjan opiskelijaa, nuoria aikuisia

Tavoite: Euroopan solidaarisuusjoukot -toimintamuoto kokoaa eurooppalaiset nuoret yhteen rakentamaan tasa-arvoisempaa ja oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa, jossa nuorten ääni kuuluu ja sitä kuunnellaan. Nuoret tukevat heikompia, ja ratkovat yhteiskunnallisia haasteita paikallisesti. Tavoitteena on auttaa nuoria pohtimaan, mitkä yhteiskunnalliset haasteet koskevat vain heitä itseään ja mitkä myös muita eurooppalaisia nuoria.

Toteutus: Kurssilla suunniteltiin kulttuuriprojekti, josta on iloa ja hyötyä paikalliselle yhteisölle. Projekti on osallistujien ideoimaa ja toteuttamaa solidaarisuustoimintaa, joka vastaa johonkin yhteiskunnalliseen tarpeeseen, luo yhdenvertaisia mahdollisuuksia ja vaikuttaa myönteisesti erilaisten yhteisöjen hyvinvointiin. Tärkeää on, että solidaarisuusprojektissa toteutuu yhdessä tekeminen, oppiminen sekä kansalaisaktiivisuus ja että toiminnasta vastaavat nuoret. Projektissa on mukana min. 5 opiskelijaa. Ensin suunniteltiin paikallinen solidaarisuusprojekti ja haettiin sille rahoitusta. Keväällä oli tarkoitus toteuttaa 2–3 kuukautta kestävä projekti (koronavirusepidemian takia tämä ei valitettavasti toteutunut).

Oppimisympäristö, menetelmät ja materiaalit: Kurssi koostui johdantoluennosta (3 h), ohjatusta pienryhmä- (3 h) ja verkkotyöskentelystä (2 x 3 h) sekä itsenäisestä verkkotyöskentelystä. Verkkotyöskentelyssä kirjoitettiin hakemus EU:n Solidaarisuusprojektiin. Kurssin toisessa osassa toteutetaan suunniteltu projekti.

Aktiivisen ja demokraattisen kansalaisen tiedot, taidot, valmiudet ja asenteet, jotka kehittyvät: Toiminta vastaa aina johonkin todelliseen yhteiskunnalliseen tarpeeseen ja lisää yhdenvertaisia mahdollisuuksia. Projektissa opiskelijoiden yhdessä tekemisen, oppimisen ja kansalaisvaikuttamisen taidot kehittyvät.

Opiskelijoiden osallisuus ja toimijuus: Solidaarisuusprojekti on nuorten itsensä ideoima ja toteuttama. He itse vastaavat sekä rahoitushakemuksen tekemisestä että projektin toteutuksesta.

Toiminnan ja kokemusten reflektointi: Kurssilla opettajat refleктоivat oppimista jokaisen tapaamisen jälkeen. Opiskelijoiden kanssa tapaamiset aloitettiin aina edellisen tapaamisen reflektoinnilla.

Koulutuksen itsearviointi: Opiskelijat innostuivat projektista ja työstivät sitä myös vapaa-ajallaan. He suunnittelivat toimivan, tarpeellisen ja toteuttamiskelpoisen projektin. Valitettavasti sähköinen rahoitushaku ei onnistunut määräaikaan mennessä. Tavoitteena oli kuitenkin toteuttaa suunniteltu hanke ilman ulkopuolista rahoitusta.

Kehittämis ehdotukset: Solidaarisuusprojektin hakulomake on vaativa ja edellyttää paljon tietoteknistä osaamista, joten hakemiseen olisi tarvittu enemmän ohjausaikaa. Todellisen hankerahoituksen hakuaikaa ei pysty siirtämään, joten on pystyttävä toimimaan hakuajan puitteissa. Se vaatii ryhmältä ja muulta toiminnalta joustoa. Ryhmä on saatava innostettua ja sitoutettava kurssiin heti alussa.

Sopii sovellettavaksi: Kansanopistoissa, kansalais- ja työväenopistoissa sekä opintokeskuksissa

Ks. tarkemmin hankkeen materiaalipankki -> [Solidaarisuusjoukot-projekti](#)

K-labra – kokeellinen taidetyöpaja

Oppilaitos: Kansalaisfoorumi (opintokeskus)

Osallistujat: Kaikenikäisiä, pieni ryhmä

Tavoite: K-labra viritti kokemaan yhteistä tilaa taiteen kautta ja herätteli halua vaikuttaa omaan ympäristöön. Se avasi taiteen tekemistä tunteiden ja ajatusten väylänä, tuki osallistujien voimavaroja osallisuudentunteen, itsetunnon ja itsetuntemuksen vahvistamisen kautta. Lisäksi se tarjosi mielekästä yhteistoimintaa, jossa voi toteuttaa itseään ja saada myönteisiä kokemuksia. Kokeilussa voitiin testata monitaiteista, taiteen kautta vaikuttamiseen herättelevää työpajaa.

Toteutus: Julkisen tilan ja sen ilmiöiden taiteellinen tutkiminen ja siitä syntyvät havainnot. Työpaja koostui seitsemästä 4 tunnin tapaamisesta (joista 6 toteutui) 3 viikon aikana.

Oppimisympäristö, menetelmät ja materiaalit: Työpaja toteutettiin julkisissa sisä- ja ulkotiloissa. Lisäksi käytettiin Kansalaisfoorumin koulutustilaa. Taidetyöskentelyssä tehtiin mm. havainto-, aisti- ja läsnäolon harjoitteita, kaupunkiseikkailua, liikeimprovisaatiota, luovaa kirjoittamista, kuvataidetta sekä dokumenttielokuvaa. Tärkeintä oli harjoittaa taiteellista, uteliasta ja ei-tietävää näkökulmaa maailmaan. Työpajan loppunäyttely/avoimien ovien tapahtuma sekä verkkogalleria olivat oleellinen osa kokonaisuutta. Ne toivat työskentelystä nousseita teemoja ja havaintoja laajemman yleisön tietoisuuteen, mikä on yksi vaikuttamisen keino. On kuitenkin erittäin tärkeää, että loppunäyttely tai -esitys toteutetaan osallistujia arvostavasti ja tästä ”ulostulosta” sovitaan jo varhaisessa vaiheessa. Näyttely ei saa olla työskentelyn varsinainen päämäärä, vaan tärkeintä on itse prosessi ja sen anti osallistujille.

Aktiivisen ja demokraattisen kansalaisen tiedot, taidot, valmiudet ja asenteet, jotka kehittyvät: Taidetyöskentely ja sen reflektointi kannusti kriittiseen ajatteluun, edisti yhdessä toimimisen ja dialogissa olemisen taitoja ja avasi uusia näkökulmia itsen. Lisäksi se rohkaisi tulemaan näkyväksi omien ajatusten, arvojen ja mielipiteiden kanssa sekä vahvisti kykyä toimia myötätuntoisesti ja ymmärtää erilaisuutta. Työskentely antoi välineitä ilmaista tunteita ja ajatuksia ja vahvisti kykyä kuvitella vaihtoehtoisia todellisuuksia. Jaettu, yhteinen tila nosti esiin muun muassa yhdenvertaisuuteen ja julkisen tilan käyttöön liittyviä havaintoja ja teemoja.

Osallistujien osallisuus ja toimijuus: Toiminta oli hyvin osallistavaa ja osallisuutta tukevaa. Ryhmää kannustettiin ottamaan vastuuta omasta ja ryhmän toiminnasta. Työpajan antia arvioitiin yhdessä osallistujien kanssa. Toiminnan raamien suunnittelusta vastasivat pääosin ohjaajat, mutta taiteellisen toiminnan suunnat ja sisällöt olivat osallistujalähtöisiä. Ohjaajan päätehtävä on mahdollistaa osallistujan heittäytyminen luovaan prosessiin, mikä tukee myös osallisuutta ja toimijuutta.

Toiminnan ja kokemusten reflektointi: Työskentelyssä oli mukana keskusteluja ja kirjoitustehtäviä, joiden avulla toiminta kiinnittyi osallistujien arkitodellisuuteen ja yhteiskunnallisiin teemoihin. Reflektointia tehtiin myös luovan kirjoittamisen tai kuvallisen ilmaisun kautta.

Toiminnan itsearviointi: Työpaja onnistui uutta luovana kokeiluna, jossa yhdistettiin julkisesta tilasta inspiroitava monitaiteinen ilmaisu dokumentarismiin. Osallistujat kertoivat saaneensa innostusta havainnoida maailmaa eri tavalla sekä rohkeutta ilmaista itseään luovasti. Osallistujat kokivat myös pystyneensä poistumaan sopivasti omilta mukavuusalueiltaan ryhmän tuella ja

sallivan ja kaikkia näkökulmia arvostavan ilmapiirin rohkaisemana. Työpajassa pystyttiin varmistamaan tasavertainen osallistuminen osallistujien erilaiset haasteet huomioiden ja kääntämällä erilaisuus rikkaudeksi.

Kehittämisehdotukset: Ajallisesti laajempi kokonaisuus mahdollistaisi syvemmälle menevän työskentelyn, jossa ryhmän osallistumista toiminnan suunnitteluun voitaisiin hyödyntää vielä paremmin. Kokeiluryhmää isommalla osallistujajoukolla toteutettuna kokonaisuus vaatii myös enemmän tunteja.

Sopii sovellettavaksi: Kansanopistoissa, kansalais- ja työväenopistoissa, opintokeskuksissa ja kesäyliopistossa

Ks. tarkemmin hankkeen materiaalipankki -> [K-labra, kokeellinen taidetyöpaja](#)

Kuva 4. K-labrassa tutkittiin valokuvaamalla kaupunkiympäristön ja ihmisten liikettä. Kuva: "Valaistu", Eeva-Maria Grekula.

Vaalipaneelin järjestäminen kansanopistossa

Oppilaitos: Työväen Akatemia

Tavoite: Tavoitteena oli luoda vaalipaneelikeskustelu Työväen Akatemian tiloihin. Panelisteja pyrittiin hankkimaan useista puolueista. Tavoitteena oli saada opiskelijoille arvokasta kokemusta tapahtumien järjestämisestä sekä mahdollisuus osallistua poliittiseen keskusteluun ja tuoda ilmi opiskelijoiden itse luomia kysymyksiä ehdokkaille.

Toteutus: Sisällöllisesti opiskelijoiden tuli perehtyä puolueisiin sekä vaalipiirin ehdokkaihin. Tapahtuman suunnittelussa tuli ottaa huomioon markkinointi, turvallisuus, panelistien saapuminen, tentaattorien tehtävät, kysymykset ja niiden ajankohtaisuus, sekä kaikki käytännön järjestelyt.

Oppimisympäristö, menetelmät ja materiaalit: Koulutusympäristönä toimivat kansanopiston tilat. Materiaalien käyttö keskittyi turvallisuusohjeisiin ja poliisin tapahtumalupaun.

Aktiivisen ja demokraattisen kansalaisen tiedot, taidot, valmiudet ja asenteet, jotka kehittyivät: Ympäristö takasi tapahtumalle upeat puitteet ja kansanopiston henkilöstö tuki opiskelijoita suunnittelun aikana. Opiskelijat saivat toteuttaa itseään ja suunnitella vaalipaneelia yhdessä, mutta tukea sai aina kysyttäessä. Vaalipaneelissa esitetyt kysymykset olivat Työväen Akatemian oppilaiden luomia, jolla pyrittiin takaamaan, että nuoret saavat mahdollisuuden osallistua poliittiseen keskusteluun.

Opiskelijoiden osallisuus ja toimijuus: Opiskelijoiden osallisuutta tuettiin opiston toimesta ja opiskelijat saivat luoda tapahtumaa yhdessä ryhmänä. Toteutuksessa opiskelijoilla oli suuri rooli, sillä he toimivat juontajina ja tentaattoreina sekä ottivat panelistit vastaan.

Toiminnan ja kokemusten reflektointi: Oppilaskunnan jäsenet ja rehtori pitivät yhdessä palautekeskustelun, jossa käytiin läpi saatu palaute ja onnistumiset/parannusehdotukset ja jossa opiskelijat saivat kiitosta.

Toiminnan itsearviointi: Koulutusosuus onnistui yli odotusten. Myös ehdokkaihin tutustuminen ja kysymysten esittäminen poliitikoille oli antoisaa. Vaalipaneelia pääsivät seuraamaan niin Työväen Akatemian oppilaat kuin henkilökuntakin ja lisäksi paikalle saapui ulkopuolisia vieraita. Tapahtuma oli menestys ja sen suunnittelu sekä toteutus opettivat paljon.

Kehittämisehdotukset: Suunnittelu kannattaa aloittaa hyvissä ajoin. Tapahtuma onnistui tiukallakin aikataululla, mutta olisi ollut parempi, jos tapahtuman suunnittelu olisi aloitettu aiemmin.

Sopii sovellettavaksi: Kansanopistoissa, kansalais- ja työväenopistoissa, opintokeskuksissa
Ks. tarkemmin hankkeen materiaalipankki -> [Vaalipaneelin järjestäminen opiskelijavoimin](#)

Aktiiviseen kansalaisuuteen liittyvä koulutuskokonaisuus maahanmuuttaneille ja muille kansanopisto-opiskelijoille

Oppilaitos: Työväen Akatemia

Osallistujat: Maahanmuuttajat kohti korkeakoulua -linjan opiskelijoita, avoimen yliopiston opiskelijoita

Tavoite: Tavoitteena oli toimijuuden sekä aktiivisuuden lisääminen, tiedon välittäminen sekä kulttuurien välinen dialogi.

Toteutus: Sisältöinä opetuksessa oli aktiivinen kansalaisuus kansallisesti ja EU:n sisällä sekä globaalit kestävän kehityksen tavoitteet.

Oppimisympäristö, menetelmät ja materiaalit: Oppimisympäristönä toimivat perinteiset luokkatilat. Menetelmänä käytettiin luentoja ja työpajatyöskentelyä, materiaalina esitysdioja ja sustainable development goals -kortteja.

Aktiivisen ja demokraattisen kansalaisen tiedot, taidot, valmiudet ja asenteet, jotka kehittyivät: Opiskelijoita aktivoitiin aiheiden pariin ja ottamaan itse aktiivisen roolin elämässä ja yhteiskunnassa.

Opiskelijoiden osallisuus ja toimijuus: Opiskelijat osallistuivat pääasiassa hyvin kaikkiin vaiheisiin aina suunnittelusta arviointiin.

Toiminnan ja kokemusten reflektointi: Keskusteluja käytiin ja palaute annettiin verkkoympäristö Classroomissa.

Toiminnan itsearviointi: Koulutuskokonaisuus onnistui kohtalaisen hyvin.

Sopii sovellettavaksi: Kansanopistoissa, kansalais- ja työväenopistoissa, opintokeskuksissa ja kesäyliopistossa

Ks. tarkemmin hankkeen materiaalipankki -> [Koulutusdioja aktiivisesta kansalaisuudesta, Aktiivinen EU-kansalainen -kurssin koulutusdiat ja Agenda 2030 ja minä -työpajakurssin koulutusdiat](#)

Yhdistys yhteiskuntaan ja kansalaisiin vaikuttajana -webinaari

Oppilaitos: Kansalaisfoorumi (opintokeskus)

Opiskelijat: Pieni ryhmä yhdistystoimijoita, joko luottamushenkilöitä, yhdistysten työntekijöitä tai muuten yhdistystoiminnassa mukana olevia

Tavoite: Tavoitteena oli tukea yhdistystoimijoita oman yhdistyksen tai liiton vaikuttamistehtävän kirkastamista sekä antaa konkreettisia vinkkejä ja esimerkkejä vaikuttamistavoista.

Toteutus: Koulutus toteutettiin 1,5 tunnin mittaisena osallistavana webinaarina. Webinaarin aiheina olivat mm. vaikuttaminen yhdistystoiminnan tavoitteena, yhdistyksen vaikuttamistoiminnan kohteet, vaikuttaminen yhdistystoiminnan arjessa (mm. kestävä kehitys), paikallisen, valtakunnallisen, globaalin ja verkko vaikuttamisen keinot, vaikuttava viestintä ja esimerkit vaikuttavasta (yhdistys- tai kampanja)toiminnasta.

Oppimisympäristö, menetelmät ja materiaalit: Koulutus toteutui Teams -verkkokokousympäristössä. Ennakkotehtävä tehtiin Padletissa (esimerkit siitä, mitä vaikuttaminen omassa yhdistyksessä on). Webinaariin sisältyi luennointia (esitysdiat), osallistavia kysymyksiä, pieni Kahoot-visa välipalana sekä mahdollisuus kysyä ja kommentoida koko ajan. Pari esimerkkiä vaikuttavasta toiminnasta olisi myös ollut, mutta aika loppui kesken. Esitysdioissa oli paljon lisämateriaalia, joihin kukin voi halutessaan tutustua.

Aktiivisen ja demokraattisen kansalaisen tiedot, taidot, valmiudet ja asenteet, jotka kehittyivät: Webinaarissa oli mahdollisuus osallistua, kysyä ja kommentoida chatissä tai ääneen ja siten vaikuttaa tilanteen kulkuun ja kokea osallisuutta. Myös Kahoot antoi mahdollisuuden osallistua ja myös oppia yhden helpon keinon osallistaa muita koulutus- tms. tilanteissa. Sisältö liittyi suoraan aktiivisen kansalaisen tietoihin ja taitoihin (kuinka vaikutetaan yhteiskunnassa yhdistyksenä). Myös solidaarisuusnäkökulma oli vahvasti esillä, eli että yhdistyksissä toimitaan yhteisen hyvän edistämiseksi ja voidaan vaikuttaa kaikkia ihmisiä yhteisesti koskettaviin asioihin (esim. ympäristö- ja ihmisoikeuskysymykset).

Opiskelijoiden osallisuus ja toimijuus: Suunnitteluun osallistujat eivät päässeet tällä kertaa vaikuttamaan. Toteutus mahdollisti osallistumisen monin tavoin ja siihen kannustettiin erikseen. Koulutuksesta kerättiin palaute kyselyllä jälkikäteen, joten osallistujilla oli mahdollisuus esittää kehittämisehdotuksia.

Toiminnan ja kokemusten reflektointi: Palautekysely antoi mahdollisuuden reflektoida opittua, valitettavasti yhteiselle reflektoinnille ei lyhyessä webinaarissa jäänyt oikein aikaa.

Toiminnan itsearviointi: Palautteen perusteella webinaari vastasi aika hyvin osallistujien tarpeisiin ja vuorovaikutuksellisuudesta pidettiin. Konkreettisia menetelmiä vaikuttamiseen toivottiin lisää. Toteutus onnistui aika hyvin, mutta osallistujia ja konkretiaa olisi siis voinut olla enemmän.

Kehittämisehdotukset: Aihe oli laaja ja sen käsittely olisi ehkä vaatinut webinaarisarjan, jolloin olisi päästy syvemmälle. Osallistamista olisi myös voinut olla enemmän, lisää konkreettisia esimerkkejä myös pienistä yhdistyksistä ja vaikuttamismenetelmistä. Soveltuu myös lähikoulutuksena toteutettavaksi, jolloin osallistamisen mahdollisuudet ovat myös laajemmat.

Sopii sovellettavaksi: Kansanopistoissa, kansalais- ja työväenopistoissa, opintokeskuksissa ja kesäyliopistossa

Erätauko etätaukona – elämää järjestöissä poikkeusajan Suomessa

Oppilaitos: Opintokeskus Sivis

Osallistujat: Yhteensä neljässä verkkotilaisuudessa oli 28 osallistujaa, joista suurin osa työikäisiä naisia, järjestöjen ja yhdistysten työntekijöitä, luottamustoimijoita ja muita aktiiveja sekä Siviksen Erätauko-ohjaajakoulutuksen suorittaneita henkilöitä.

Tavoite: Tavoitteena oli saada esille mahdollisimman monia eri näkemyksiä ja käydä laajasti keskustelua siitä, miten koronakriisi on vaikuttanut suomalaisten järjestöjen ja niiden jäsenten toimintaan. Onko syntynyt uusia innovaatioita tai osallistumisen muotoja, mikä on vaikeutunut, onko ollut ryhmiä, joita järjestöt eivät ole pystyneet tavoittamaan kriisin aikana lainkaan. Tavoitteena oli myös tutustuttaa osallistujat Erätauko-menetelmän käyttöön verkossa.

Toteutus: Tilaisuudet toteutettiin verkossa. Koronavirusepidemian aiheuttaman poikkeustilan ja siihen liittyvien rajoitusten takia yhdistykset ovat joutuneet tekemään nopeita päätöksiä koskien toimintaansa. Keskustelun teemana oli se, millaisena tämä poikkeusaika näyttäytyy järjestöissä ja yhdistyksissä ja niissä mukana olevien ihmisten arjessa.

Oppimisympäristö, menetelmät ja materiaalit: Toteutus tapahtui Zoom-verkkokokousympäristössä. Menetelmänä käytettiin Erätauko-menetelmää päivitettyinä verkkotyöskentelyyn sopivaksi ja taustamateriaaleina keskustelun ohjaajilla olivat Erätauko-säätiön keskustelukortit.

Aktiivisen ja demokraattisen kansalaisen tiedot, taidot, valmiudet ja asenteet, jotka kehittyvät: Menetelmä mahdollistaa ihmisten avoimen ja tasa-arvoisen ajatusten vaihdon ajankohtaisesta aiheesta. Siinä kannustetaan myös hiljaisempia osallistujia mukaan keskusteluun. Osallistujat oppivat Erätaukoon osallistuessaan myös itse hyödyntämään työkalua omassa toiminnassaan.

Opiskelijoiden osallisuus ja toimijuus: Koulutus perustuu kokonaan osallistujien omaan työskentelyyn ja keskusteluun.

Toiminnan ja kokemusten reflektointi: Reflektointi tapahtui ohjatulla keskustelulla.

Toiminnan itsearviointi: Koulutukset onnistuivat hyvin ja Erätauko-menetelmä todettiin toimivaksi myös verkkoympäristössä, kun keskustelijoiden määrä rajataan riittävän pieneksi.

Sopii sovellettavaksi: Kansanopistoissa, kansalais- ja työväenopistoissa, opintokeskuksissa ja kesäyliopistossa

Ks. tarkemmin hankkeen materiaalipankki -> [Erätauko verkossa – etätaun mallinnus](#)

Aktiivinen ja demokraattinen kansalaisuus -kurssi aikuisten maahanmuuttaneiden perusopetuksessa

Oppilaitos: Kiteen Evankelinen Kansanopisto

Opiskelijat: Suomeen muualta muuttaneita nuoria aikuisia (30 hengen ryhmä), joista osa opiskelee suomen kieltä ensimmäistä vuotta ja osa neljättä vuotta. Osalla oli puutteellinen luku- ja kirjoitustaito eivätkä he olleet käyneet kotimaassaan koulua, osa taas oli suorittanut kotimaassa yliopistotutkinnon.

Tavoite: Kursin tavoitteena oli esitellä Suomessa toimiva demokraattinen yhteiskuntajärjestelmä ja tasa-arvon periaate, tuoda esille yksilön aktiivisen toiminnan merkitys koko yhteiskunnan tasolla, antaa tietoa ja esimerkkejä siitä, missä ja miten kansalaisella on mahdollisuus osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan, tukea opiskelijoita tuomaan oma mielipiteensä esille sekä vaikuttamaan tärkeinä pitämiinsä asioihin ja epäkohtiin. Lisäksi esiteltiin tietoa ja tapoja vaikuttaa omaan ja läheisten hyvinvointiin ja terveyden ylläpitämiseen toimimalla itsenäisesti erilaisissa yhteisöissä ja yhdistyksissä.

Toteutus: Kurssin sisätoiminä käsiteltiin demokratia ja sananvapaus, terveellisten elämäntapojen ja liikunnan merkitys yksilön hyvinvointiin, oma toiminta ja yhteisöissä toimiminen.

Oppimisympäristö, menetelmät ja materiaalit: Oppimisympäristönä käytettiin kansanopiston tiloja: luokkia, juhlasalia ja tietotekniikkaluokkaa. Lisäksi liikuntapäivät ja harrastemessut järjestettiin urheilukeskuksessa. Taustamateriaalina käytettiin oppikirjoista ja verkkolähteistä valikoitua, ryhmälle sopivaa materiaalia luentotunneille. Miellekartan kautta opiskelijat valitsivat toimintateemat, joita lähtivät pienryhmissä suunnittelemaan ja toteuttamaan. Teemojen tavoitteena oli saada opiskelijat itse innostumaan tapahtumien tai tilaisuuksien järjestämiseen. Näin innostettiin opiskelijoita itse ottamaan vastuuta toiminnan ideoinnista, suunnittelusta ja toteuttamisesta.

Aktiivisen ja demokraattisen kansalaisen tiedot, taidot, valmiudet ja asenteet, jotka kehittyivät: Opiskelijat olivat aiemmin tottuneet opettajajohtoiseen toimintaan ja opiskeluun, jolloin oma-aloitteisuuteen ryhtyminen on haasteellista. Opiskelijoita vahvasti osallistamalla ja tukemalla heille annettiin mahdollisuus toteuttaa omia ideoita ja tulla tietoiseksi siitä, että he voivat toimia aktiivisesti yhteisten ideoiden suunnittelussa ja tavoitteiden toteuttamisessa. Kun hyvin eritaustaiset opiskelijat toteuttivat yhteistä projektia, heidän kokemuksensa erilaisten ihmisten kanssa toimimisesta vahvistui. Opiskelijoiden hyvä yhteishenki, kannustaminen ja positiivinen suhtautuminen jokaisen yrittämiseen näkyi selvästi.

Opiskelijoiden osallisuus ja toimijuus: Taustamateriaalin ja väljän ohjeistuksen pohjalta opiskelijat työstivät pienryhmissä omia projektejaan. Projektit olivat yhteisten tapahtumien suunnittelua, joihin kutsuttiin opiston opiskelijoiden lisäksi muita opiskelijoita, henkilökuntaa ja muuta yleisöä opiston läheisyydestä. Opiskelijat laativat itse tapahtumasuunnitelmat ja hoitivat budjetoinnin, markkinoinnin, toteutuksen sekä palautteenkeruun. Toiminnan ohella harjoiteltiin positiivisen palautteen antamista ja vastaanottamista sekä vertaisarviointia.

Toiminnan ja kokemusten reflektointi: Opiskelijoilta kerättiin palautetta kirjallisella palautekyselyllä ja suullisella keskustelulla. Opettajat kävivät keskenään reflektointia toteutuksen onnistumisista ja haasteista ja kirjasivat niitä muistiin.

Toiminnan itsearviointi: Tavoitteisiin nähden kurssi onnistui hyvin. Perustietojen tarjoaminen aiheesta on tarpeen, mutta tällaisessa kurssissa on mielestämme tärkeämpää, että opiskelijat itse toimivat aktiivisina ideoiden kehittäjinä ja toteuttajina. Parasta kurssissa oli se, että opiskelijat aktivoituivat suunnittelemaan ja toteuttamaan yhteistä toimintaa. Yhteishenki, toisten auttaminen ja erilaisuuden kunnioittaminen ja huomioonottaminen paranivat. Tämä näkyy opiskelijoissa edelleen kurssin päätyttyä.

Kehittämissuhteet: Ulkopuolisia vierailukohteita eli suuntautumista opistosta ulos päin olisi voinut olla enemmän.

Sopii sovellettavaksi: Kansanopistoissa, kansalais- ja työväenopistoissa, opintokeskuksissa ja kesäyliopistossa

Ks. tarkemmin hankkeen materiaalipankki -> [Materiaaleja suomalaisesta yhteiskunnasta ja demokratiasta maahanmuuttaneiden opetukseen](#)

Kansalaisvaikuttamisen kurssi – vanhat ja uudet tavat vaikuttaa

Oppilaitos: Alkio-opisto (kansanopisto)

Opiskelijat: 10 opiskelijaa eri kansanopistolinjoilta, nuoria aikuisia

Tavoite: Tavoitteena oli lisätä ymmärrystä erilaisista vaikutusmahdollisuuksista suomalaisessa yhteiskunnassa ja innostaa opiskelijaa yhteiskunnalliseen osallistumiseen.

Toteutus: Toteutustapana olivat luennot, vierailut ja omien projektien suunnittelu.

Oppimisympäristö, menetelmät ja materiaalit: Oppimisympäristöinä olivat opiston tilat sekä vierailukohteena eduskunta ja Ensi- ja turvakotien liitto. Menetelminä käytettiin luentoja, keskusteluja, projektityöskentelyä ja materiaalina toimivat monenlaiset nettilähteet ja teoriakirjallisuus.

Aktiivisen ja demokraattisen kansalaisen tiedot, taidot, valmiudet ja asenteet, jotka kehittyivät: Vaikuttamismahdollisuuksien pohtiminen ja vaikuttamisprojektin suunnittelu lisäsivät positiivista asennetta erilaisiin vaikutuskeinoihin ja ymmärrystä omista vaikutusmahdollisuuksista.

Opiskelijoiden osallisuus ja toimijuus: Oppitunnit perustuivat opiskelijoiden osallistumiseen ja keskusteluun. Hankkeen suunnittelu ja toteuttaminen vaati opiskelijoiden vahvaa osallistumista ja toimijuutta. Myös arviointi perustui osallistumiseen ja aktiivisuuteen.

Toiminnan ja kokemusten reflektointi: Reflektointi toteutui keskustelemalla ryhmän kanssa tapahtumien järjestämisen ja kurssin jälkeen sekä miettimällä yhdessä jatkoa.

Toiminnan itsearviointi: Kurssi onnistui hyvin tavoitteissaan, mutta monenlaista kehitettävääkin jäi.

Kehittämisehdotukset: Mukaan olisi hyvä saada enemmän opiskelijoita. Kurssin toteuttamisaika voisi olla pidempi ja ajankohtaa voisi miettiä uudelleen. Vierailuja, vaikuttamiseen tutustumista sekä aikaa projektin toteuttamiseen voisi olla enemmänkin.

Sopii sovellettavaksi: Kansanopistoissa, kansalais- ja työväenopistoissa, opintokeskuksissa ja kesäyliopistossa

Ks. tarkemmin hankkeen materiaalipankki -> [Kansalaisvaikuttamisen kurssi kansanopistossa](#)

2.2 Materiaaleja kansalaiskasvatuksellisten koulutusten suunnittelun tueksi

Lähes kaikissa edellä kuvatuissa koulutuskokeiluissa tuotettiin materiaali tukemaan vastaaventyyppisten koulutusten suunnittelua muissakin vapaan sivistystyön oppilaitoksissa. Lisäksi tuotettiin muita hyödyllisiä materiaaleja koulutussuunnittelun ja kouluttamisen tueksi. Kaikki hankkeen materiaalit ovat avoimesti kaikkien käytettävissä [Creative Commons BY-SA-lisenssin ehdoin](#). Materiaalit on tuotettu saavutettavuusdirektiivin vaatimukset huomioiden. Suurin osa materiaaleista on tallennettu materiaalipankkiin PDF-muotoisina tiedostoina, koulutusdiat myös suoraan muokattavissa olevina Powerpoint-versioina.

ADEKA-hankkeessa tuotetut materiaalit (aakkosjärjestyksessä)

[Aktiivinen ja demokraattinen kansalaisuus teemana maahanmuuttaneille suunnatuissa korkeakoulutukseen valmentavissa opinnoissa](#)

[Deliberatiivinen demokratia ja sen oppimisen didaktinen malli](#)

[Demokratiakortit](#)

[Etätauko – Erätauko-dialogit verkossa](#)

[Ikääntyvien yliopiston toimintamalli](#)

[Ilmastonmuutos Helsingin työväenopiston opintotarjonnassa](#)

[Kansalaisvaikuttamisen kurssi kansanopistossa](#)

[K-labra – kokeellinen taidetyöpaja kaupunkitilassa](#)

[Käsityöaktivismityöpajan mallinnus](#)

[Luku- ja kirjoitustaidottomien opetus monimenetelmäisesti](#)

[Nuorten kirkkopäivät \(Ungdomens kyrkodagar\) – seurakuntien aktiivisten nuorten parlamentti](#)

[Solidaarisuusprojekti-kurssi](#)

[Sosiaalipedagoginen kansalaiskasvatus -video](#)

[Suomalainen yhteiskunta ja osallistuminen teemana maahanmuuttaneiden aikuisten perusopetuksessa](#)

[Taideprojekti osana suomen kielen kurssia](#)

[Tiedekasvatus osana kesäyliopistotoimintaa](#)

[Työelämän kansalaisuus -koulutusmateriaali](#)

[Työpajamalli suomen kielen ja kulttuurin opintoihin](#)

[Vaalipaneelin järjestäminen opiskelijavoimin](#)

[Vapaaehtoistoiminta osallisuuden ja lukutaidon tukena -opas](#)

3. Opitaan yhdessä! Kouluttaja yhteiskunnallisen toimijuuden tukijana -koulutus vapaan sivistystyön ja järjestöjen kouluttajille ja ohjaajille

Hankkeen loppupuolella järjestettiin **Kouluttaja yhteiskunnallisen toimijuuden tukijana -koulutus vapaan sivistystyön ja järjestöjen kouluttajille**. Koulutuksen tavoitteena oli vahvistaa osallistujien ymmärrystä pedagogisista ratkaisuksista aktiivisen kansalaisuuden edistämässä ja auttaa heitä kytkemään kansalaiskasvatuksellisia elementtejä koulutussisätöihinsä. Koulutus antoi osallistujille sekä teoreettista pohjaa koulutussuunnitteluun että käytännöllisiä vinkkejä ja vertaisoppivan ryhmän tukea.

Koulutukseen oli tarkoitus sisältyä kaksi lähiopetuspäivää ja lisäksi noin kahden kuukauden mittainen verkkotyöskentely Peda.net-ympäristössä, mutta keväälle sattuneiden rajoitustoimenpiteiden vuoksi toinen lähiopetuskerta jouduttiin muuttamaan verkkomuotoiseksi. Muutoinkin koulutukseen pystyi osallistumaan halutessaan kokonaan verkon välityksellä.

Koulutus sisälsi luentoja sekä paljon ryhmätyöskentelyä, jossa osallistujat pääsivät vaihtamaan ajatuksia ja kokemuksia kansalaiskasvatuksellisten koulutusten toteuttamisesta. Kouluttajina oli ADEKA-hankkeessa mukana olleiden oppilaitosten kouluttajia ja vapaan sivistystyön tutkija.

Koulutusteemoina olivat

- » Aktiivinen ja demokraattinen kansalaisuus vapaassa sivistystyössä (kouluttajana Anna Kirstinä, KSL-opintokeskus)
- » Deliberatiivisen demokratian oppimisen didaktinen malli (Björn Wallén, Lärkkullan opisto ja Vapaa Sivistystyö ry)
- » Taide ja vaikuttaminen, kokemukset monikulttuurisen teatteriryhmän ohjaamisesta (Sointu Condé, mm. Kalliolan kansalaisopisto)
- » Kokemuksia kansalaisvaikuttamisen kurssista ja opiskelijakuntatoiminnasta (Saila Leukumaa-Autto, Annika Salo ja Petja Vatanen, Alkio-opisto)
- » Sivistystyön haasteet ja mahdollisuudet aktiivisen kansalaisuuden edistämässä (Sini Teräsahde, väitöskirjatutkija, Tampereen yliopisto)
- » Kansalaiskasvatuksellisten sisältöjen kytkeminen koulutuksiin
- » Osallistava pedagogiikka, oppimisympäristöt ja menetelmät
- » Teoreettiset näkökulmat kansalaiskasvatukseen vapaan sivistystyön tehtävänä
- » Kansalaiskasvatuksellisen koulutuksen suunnittelu

Koulutuksen verkkotehtävät pohjautuivat luku- ja videomateriaaleihin sekä luentoihin, joista keskusteleminen ja yhteinen reflektointi syvensivät oppimista. Kouluttaja tuki osallistujien työskentelyä, mutta tärkeintä oli vertaisoppivasta ryhmästä saatu tuki ja näkökulmien laajentaminen keskustelun ja kommentoinnin kautta. Tärkeitä periaatteita työskentelyssä olivat kriittisyys ja tutkiva ote omaan työhön.

Koulutus onnistui kohtalaisen hyvin. Osallistujat kokivat saaneensa uusia oivalluksia ja mietittävää sekä konkreettisia ideoita aktiivisen kansalaisuuden teemojen edistämiseen. Myös teoriapohja ja työtä ohjaava viitekehys selkeytyivät. Kasvotusten tapahtuvaa vuorovaikutusta ja ideoiden kehittelyä olisi voinut osallistujien mielestä olla enemmän, toisaalta verkkomuotoisuus mahdollisti helpon osallistumisen mistä päin Suomea tahansa. Webinaarimuotoinen (reaaliaikainen) verkko-koulutus toimi osallistujien mielestä paremmin kuin pelkkään kirjalliseen vuorovaikutukseen perustuvat tehtävät Peda.netissä.

Hankkeen koulutuksen innostamana on tarkoitus koota myöhemmin joko itseopiskeltava verkko-opintoaineisto tai järjestää jatkossa vastaava verkko- tai monimuotokoulutus tähän koulutukseen koottujen materiaalien ja tehtävien pohjalta. Osallistujilta saatujen kehittämissuositusten hengessä koulutusta on hyvä kehittää mahdollisuuksien mukaan aiempaa toiminnallisemmaksi, jotta osallistuminen olisi mielekkäämpää.

4. Ahaa! Esimerkkejä ja suosituksia vapaan sivistystyön kouluttajille

Hankkeen alussa tehdyn kartoituksen sekä hankkeen koulutuskokeiluissa saatujen kokemusten pohjalta on kirkastunut, millaiset lähestymistavat (teoreettinen kehys, pedagogiset ratkaisut, oppimisympäristöt ja menetelmät) voisivat toimia parhaiten aktiivisen ja demokraattisen kansalaisen tietojen, taitojen ja asenteiden edistämässä etenkin vapaassa sivistystyössä.

Yksi vapaaseen sivistystyöhön sopiva kansalaiskasvatuksellisen työn viitekehys ponnistaa sosiaalipedagogiikasta ja sen peruskäsitteistä. Tämä **sosiaalipedagogisen kansalaiskasvatuksen teoriakehys**, jonka Elina Nivala on väitöskirjassaan (2008) teoreettisesti jäsentänyt, on hyvin lähellä sivistyspedagogista viitekehystä, josta esimerkiksi Seppo Niemelä (2011) on kirjoittanut. Hankkeessa tehtyjä koulutuskokeiluja ohjattiin suunnittelemaan ja arvioimaan siitä näkökulmasta, miten sosiaalipedagogisen kansalaiskasvatuksen periaatteet ja tavoitteet koulutuksissa toteutuivat.

Sosiaalipedagogisen kansalaiskasvatuksen tavoitteena on ihmisten **osallisuuden, toimijuuden ja solidaarisuuden vahvistaminen**. Jotta kansalainen voi olla osallinen yhteiskunnassa, a) kansalaisten yhteisöjen tulee tarjota osallisuuden mahdollisuuksia, b) kansalaisella tulee olla valmiudet hyödyntää niitä (vrt. Amartya Senin [1993] toimintamahdollisuuksien teoria), c) kansalaisten tulee osallistua yhteisön toimintaan ja d) kokea kuuluvansa yhteisöön. Kasvatuksella voidaan tukea kansalaisten valmiuksien kehittymistä ja osallistumismahdollisuuksia sekä vahvistaa yhteisöön kuulumisen kokemusta. (Nivala 2008, 334.)

Toimijuus ja solidaarisuus rakentuvat osallisuuden perustalle. Toimijuudella tarkoitetaan tässä sitä, että ihminen tiedostaa valmiutensa yhteiskunnan kehittämiseen ja kykenee kriittisen ajattelun ja toiminnan yhdistämiseen. Solidaarisuus taas on valmiutta sitoutua yhteisen hyvinvoinnin edistämiseen ja epäoikeudenmukaisuuden vastaiseen toimintaan. (Mt., 334.) Toimijuutta siis suunnataan ”sellaisten epäkohtien korjaamiseen, jotka uhkaavat inhimillistä ja sosiaalista hyvinvointia” (Mt., 328).

Aineiston perusteella ja myöhemmin hanketiimin keskusteluissa kävi selväksi, että yleensä **ei ole tarkoituksenmukaista** rakentaa sellaisia koulutuksia, joiden **pääsisältö** on aktiivinen ja demokraattinen kansalaisuus (kansalaiskasvatus) tai se, miten voi osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnassa. Näihin teemoihin keskittyvä kurssi voi toki toimia esimerkiksi osana jotakin laajempaa koulutuskokonaisuutta, kuten yhteiskunta- tai valtiotieteellisiä tai politiikan kansanopistolinjoja. Niihin voidaan kytkeä esimerkiksi opiskelijoiden ideoima ja toteuttama kansalaisvaikuttamisen projekti, jollaisia hankkeen koulutuskokeiluissakin suunniteltiin.

Monen jo olemassa olevan ja hyväksi havaitun koulutuksen sisältöjä voidaan suunnata siten, että koulutuksessa toteutuvat joiltain osin kansalaiskasvatukselliset tavoitteet. Silloin koulutus jollain tavoin herättää opiskelijan ajattelemaan itseään yhteiskunnan aktiivisena jäsenenä, näkemään omien tekojensa vaikutukset muihin tai maailmaan, tai tukee joidenkin aktiivisen tai demokraattisen kansalaisen taitojen ja valmiuksien kehittymistä. Tämä

edellyttää sitä, että kouluttaja/opettaja itse kokee nämä asiat tärkeiksi ja haluaa edistää niitä koulutuksen keinoin.

Jos ja kun koulutuksella halutaan tukea kriittistä ajattelua, opiskelijoiden omaa toimijuutta, osallisuutta ja vastuunottokyvyn kehittymistä, **pedagogisilla ratkaisuilla on aivan yhtä paljon merkitystä kuin koulutussisällölläkin**. Pedagogisista viitekehyksistä ja -malleista tässä yhteydessä toimivimmiksi on havaittu opiskelijoita osallistavat pedagogiikat, yhteisöllinen, yhteistoiminnallinen ja vertaisoppiminen sekä tekemällä oppiminen.

Oppimateriaaleina taas voidaan käyttää lähes mitä tahansa aineistoa, joka on sisällöllisesti kiinnostavaa ja opiskelijoiden näkökulmasta riittävän selkeää ja ymmärrettävää. Olennaista on opiskelijoiden materiaalien tai kokemusten yhteinen **reflektointi**. Lisäksi on tietoisesti mahdollistettava opiskelijoiden osallisuus opetussisältöjen ja -menetelmien valinnassa aina kun se on tarkoituksenmukaista. Opiskelijoiden omien ideoiden, osaamistarpeiden, kiinnostuksen kohteiden ja toiveiden huomiointi helpottaa myös kuhunkin koulutukseen sopivien aktiivisen ja demokraattisen kansalaisuuden teemojen löytymistä. **Osallistuminen ja vaikuttaminen on tuotava lähelle opiskelijoiden omaa elämää ja arkea.**

4.1 Esimerkkejä osallistavista pedagogisista ratkaisuista

Pidimme kahden hanketiimiläisen kanssa elokuussa 2019 vapaan sivistystyön päivillä työpajan, jonka tarkoituksena oli innostaa osallistujia ideoimaan ryhmissä koulutuksia, joilla voitaisiin tukea jollain tavoin aktiivisen ja/tai demokraattisen kansalaisen tietojen, taitojen tai asenteiden kehittymistä. Ryhmien ideointia tukemaan koostimme ajatuskartat, joista toiseen oli koottu aktiivisen ja demokraattisen kansalaisen tietoja, taitoja ja asenteita (ks. kappale 1.3, kuva 2.) ja toiseen esimerkkejä osallistavista pedagogisista ratkaisuista, oppimisympäristöistä ja menetelmistä (kuva 5).

(Osallistavaa) pedagogiikkaa, pedagogisia ja didaktisia ratkaisuja ja menetelmiä sekä oppimisympäristöjä aktiivisen ja demokraattisen kansalaisuuden opiskeluun

Elämysellinen opiskelu, esim. vierailukäynnit	Jaettu asiantuntijuus, kunkin osaamisen hyödyntäminen ja esiin nostaminen	Väittely
Mediasisältöjen käyttäminen tai tekeminen (ajankohtaiset aiheet)	Elävä kirjasto	Vastamainokset
Ohjattu arvo- /maailmankatsomus- keskustelu	Vapaaehtois- ja yhdistystoiminta	Tulevaisuusverstas
Tilaisuuden tai tapahtuman järjestäminen	Yhteiskuntasimulaatiot ja -pelit	Ongelmalähtöinen oppiminen (PBL)
Vertaisohjaus ja -oppiminen	Vaikuttamiskeinojen harjoittelu käytännössä (paikallinen/valtakunnallinen/globaalitaso)	Erialaisten ihmisten kohtauttaminen
Opiskelijoiden oma, muualla kuin perinteisessä opetustilassa tehtävä projektityö ryhmissä	Taidelähtöiset menetelmät ja valmiiden teosten käyttö, sovelta mm. näitä jotenkin: musiikki, ääni-ilmaisu, kuvataiteen muodot (maalaukset, piirtäminen, kuvanveisto, graffiti ym.), tanssi, sirkus, draaman keinot (roolin ottaminen ym.)	Poliitikkojen suora lähestyminen eri tavoin
Ajankohtaisten yhteiskunnallisten aiheiden hyödyntäminen		Simulaatiot - miten toimin ja vaikutan
		Työpajatyöskentely halutussa oppimisympäristössä jonkin teeman ympärillä

Tavoitteena on, että ihmiset löytävät oman tapansa olla äänessä ja tulla kuulluksi ja nähdyksi yhteiskunnassa merkityksillisinä toimijoina.

Osallistava pedagogiikka synnyttää osallisuuden kokemuksia, tunteen kuulumisesta yhteisöön (ja yhteiskuntaan), kokemuksia vaikuttamisesta, yhteisen tekemisen mahdollisuuksia sekä oivalluksia toiminnan merkityksestä.

Pedagogisilla ratkaisuilla saadaan myös aikaan muutosta, vähintään yksilön tiedoissa, taidoissa ja asenteissa, mutta parhaimmillaan myös yhteisöissä ja yhteiskunnassa!

Kuva 5. Osallistavia pedagogisia ratkaisuja, oppimisympäristöjä ja menetelmiä.

Ajatuskartan esimerkit kuvastavat hyvin sitä, miten monin eri tavoin koulutuksissa voidaan tuottaa osallistujille kokemuksia osallisuudesta ja toimijuudesta, yhteisöön kuulumisesta ja kuulluksi tulemisesta. Lisäksi osa edellä kuvatuista menetelmistä sopii mainiosti yhteiskunnallisen toimijuuden harjoitteluun käytännössä ja toiset taas ylipäättään yhteiskunnallisen todellisuuden ja tilanteen hahmottamiseen sekä kriittiseen tarkasteluun yhdessä toisten kanssa.

4.2 Suosituksia aktiivisten ja demokraattisten kansalaisten kouluttajille

Tähän on koottu ADEKA-hankkeen aikana tiivistyneet oivallukset siitä, mitä on hyvä huomioida, kun vapaan sivistystyön koulutuksiin halutaan ottaa vahvemmin mukaan kansalaiskasvatuksellista näkökulmaa. Kaikkien suositusten yhteydessä on linkki johonkin hankkeessa tuotettuun materiaaliin, joka tarjoaa esimerkin tai vahvistusta tämän suosituksen hahmottamiseen käytännössä esimerkiksi tietyn oppilaitosmuodon koulutuksissa tai tietyn koulutusalan yhteydessä. Toivotan rohkeutta kansalaiskasvatuksellisten tavoitteiden ja sisältöjen kytkemiseen koulutuksiin!

1. Kiinnostu, ymmärrä ja mieti omaa rooliasi kouluttajana

Kouluttajan oma kiinnostus yhteiskunnallisiin asioihin sekä ymmärrys siitä, mitä aktiivisen ja demokraattisen kansalaisen tiedot, taidot ja asenteet ovat, ovat olennainen lähtökohta sille, että voi toimia kansalaiskasvattajana. On hyvä pohtia, miten itse toimii aktiivisena kansalaisena ja tunnistaa tavat, joilla omat koulutusteemat kytkeytyvät laajempiin kokonaisuuksiin. Haluatko olla yhteiskunnallinen toimija myös kouluttajana?

Materiaalivinkki: [Sosiaalipedagoginen kansalaiskasvatus -video](#)

2. Tunne ryhmä, jota koulutat

Jotta koulutuksen kansalaiskasvatukselliset ja muut tavoitteet voivat toteutua, koulutuksen sisällöt ja pedagogiikka tulee kohdentaa oikein. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kouluttaja tuntee osallistujajoukon tarpeet ja lähtökohdat mahdollisimman hyvin, jotta voi valita heille sopivia lähestymistapoja ja oppimateriaaleja. Tiedätkö, mitkä asiat ovat juuri tälle osallistujajoukolle tärkeitä tässä hetkessä?

Materiaalivinkki: [Solidaarisuusprojekti-kurssi](#)

3. Osallista aina kun voit

Koulutuksen pedagogisilla ratkaisuilla voi tietoisesti edistää aktiivisen ja demokraattisen kansalaisen taitojen kehittymistä. Erityisen tärkeää on antaa osallistujille mahdollisuus vaikuttaa koulutuksen kulkuun, sisältöön ja menetelmiin. Parhaiten osallisuus toteutuu, jos osallistajat pääsevät mukaan myös koulutuksen suunnitteluun. Vähintään koulutuksen aikana osallistujilla tulisi olla aitoja vaikuttamismahdollisuuksia. Huomaa myös suunnitella tarkemmin, miten osallistajat voivat olla mukana koulutuksen arvioinnissa ja kehittämisessä.

Materiaalivinkki: [Vaalipaneelin järjestäminen opiskelijavoimin](#)

4. Varmista osallistujien perustiedot

Yhteiskunnassa voi osallistua hyvin monella tavalla ja vaikuttaa moneen asiaan – *jos tietää, miten osallistutaan ja vaikutetaan*. On siis hyvä pitää huolta siitä, että kaikkien perustiedot yhteiskunnan eri järjestelmien logiikasta sekä demokraattisen toiminnan ja vaikuttamisen tavoista ovat ajan tasalla.

Materiaalivinkki: [Demokratiakortit](#) ja [Aktiivinen ja demokraattinen kansalaisuus teemana maahanmuuttaneille suunnatuissa korkeakoulutukseen valmentavissa opinnoissa](#)

5. Tuo yhteiskunta mukaan koulutustilanteeseen – tai vie koulutus ”ulos yhteiskuntaan”

Aktiivinen kansalainen haluaa ymmärtää yhteiskunnan toimintaa sekä osallistua ja toimia yhteisöissä ja yhteiskunnassa. Koulutusmateriaaliksi voi valita esimerkiksi valmiita uutisjuttuja tai muita media-aineistoja, jotka herättelevät keskustelemaan yhteiskunnallisista asioista ja tarkastelemaan vallitsevaa todellisuutta (tai median siitä antamaa kuvaa) kriittisesti. Koulutuksessa voidaan myös lähteä ulos tai vierailukohteisiin havainnoimaan jotakin aihetta tai ilmiötä, tai kokeilemaan käytännössä jotakin osallistujia innostavaa vaikuttamisen tapaa.

Materiaalivinkki: [Kansalaisvaikuttamisen kurssi kansanopistossa](#)

6. Kannusta ja tue taitojen harjoittelua aidoissa tilanteissa

Teoriatieto on tärkeä pohja, mutta osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja oppii parhaiten itse kokeilemalla ja harjoittelemalla todellisissa tilanteissa. Vapaaehtois- ja yhdistystoiminta on oiva ympäristö opetella kansalaistaitoja. Myös erilaiset käytännössä toteutettavat kampanjat, tempaukset ja toiminta tarjoavat kokemusta aidosta osallistumisesta ja ruohonjuuritason vaikuttamisesta.

Materiaalivinkki: [Vapaaehtoistoiminta osallisuuden ja lukutaidon tukena -opas](#)

7. Houkuttele osallistujia ottamaan vastuuta ja osallistumaan

Joskus opiskelijat vierastavat ja vastustavat osallistavia menetelmiä, jos ovat tottuneet opettajajoh-toiseen opiskeluun. Siitä ei kannata lannistua, vaan osallistujia voi sitkeästi ja asteittain houkutel-la toimimaan ja osallistumaan aktiivisesti. Näin vastuu oppimisesta ja tekemisestä siirtyy lempeästi enemmän osallistujille itselleen.

Materiaalivinkki: [Suomalainen yhteiskunta ja osallistuminen teemana maahanmuuttaneiden aikuisten perusopetuksessa](#)

8. Hyödynnä osallistujaryhmää tietoisesti

Kaikki viisaus ei asu kouluttajassa, siksi on järkevää ja antoisaa hyödyntää osallistujaryhmää oppimisen syventämisessä. Kaikilla on jotain asiantuntemusta tai kokemusta, jonka jakaminen voi tukea muiden oppimista. Vertaisoppimiseen panostamalla kouluttajajohtoisuus vähenee ja siten osallistujien kokemus osallisuus ja sitoutuminen lisääntyvät.

Materiaalivinkki: [Etätauko – Erätauko-dialogit verkossa](#) ja [Ikääntyvien yliopiston toimintamalli](#)

9. Huomaa eniten tukea tarvitsevat osallistajat

Ne, joilla on vain vähän kokemusta aktiivisesta tai demokraattisesta kansalaisuudesta, tarvitsevat alkuun merkityksellisiä osallisuuden kokemuksia. Niitä syntyy helposti missä tahansa turvallisessa ja hyvin ohjatussa ryhmätoiminnassa, jossa jokaisen ääni tulee kuulluksi ja toiveet huomatuiksi. Näiden osallisuuden ensiaskelten ja hyvien kokemusten jälkeen voidaan hiljalleen edetä laajemman yhteiskunnallisen osallistumisen ja vaikuttamisen kokeiluihin. Mieti siis, miten voisit saada koulutuksiin mukaan erityisesti niitä, jotka eivät vielä ole löytäneet vapaan sivistystyön piiriin.

Materiaalivinkki: [Luku- ja kirjoitustaidottomien opetus monimenetelmäisesti](#) ja [Taideprojekti osana suomen kielen kurssia](#)

10. Kannusta valmiiksi aktiivisia osallistujia jatkuvaan kehittymiseen

Kaikki ihmiset tarvitsevat kannustusta ja tukea aktiivisina kansalaisina kehittymiseen – ne kokeneimmatkin. Jokaista voi herätellä kriittisempään ajatteluun, medialukutaidon parantamiseen, rakentavan dialogin tai digitaitojen kehittämiseen, tai vaikkapa jonkun uuden vaikuttamiskeinon kokeilemiseen.

Materiaalivinkki: [Ilmastonmuutos Helsingin työväenopiston opintotarjonnassa](#)

11. Uskalla tarttua yhteiskunnallisiin aiheisiin ja osallistavaan pedagogiikkaan

Aktiivisen ja demokraattisen kansalaisuuden teemoja voidaan läpileikkaavasti ottaa mukaan lähes mihin tahansa koulutukseen, ainakin jollain tavoin. Ne eivät kytkeydy vain suoraan yhteiskunnallisten aiheiden ja oppiaineiden koulutuksiin, vaan voivat linkittyä vähintään pienissä määrin yhtä lailla vaikkapa kielten, kädentaitojen, taideaineiden, viestinnän tai liikunnan koulutussisältöihin, tai tulla esiin minkä tahansa koulutuksen pedagogisissa ratkaisuisissa. Koulutuksen varsinaisen teeman ei silloin tarvitse liittyä aktiiviseen kansalaisuuteen, mutta osallistujien tiedot ja taidot tässäkin asiassa voivat kuitenkin opiskelun lomassa karttua.

Materiaalivinkki: [Tiedekasvatus osana kesäyliopistotoimintaa](#) ja [Käsityöaktivismityöpajan mallinnus](#)

12. Kokeile myös taidelähtöisiä menetelmiä

Taide ja taidelähtöiset menetelmät tukevat usein hyvin osallisuuden kokemusten saavuttamista, ja niitä voi hyödyntää myös yhteiskunnallisen vaikuttamisen keinona. Taidelähtöisellä työskentelyllä voidaan avata osallistujien välistä vuorovaikutusta, houkutella esiin luovia uusia ajatuksia ja näkökulmia sekä rikkoa (joskus tarpeettomia) rajoja. Materiaalivinkki: [K-labra – kokeellinen taidetyöpaja kaupunkitilassa](#) ja [Taideprojekti osana suomen kielen kurssia](#)

Lähteet

- Heikkinen, Anja 2019. *Vapaan sivistystyön aatteet ja ideologiat*. Teoksessa Jenni Pätäri & Sini Teräsahde & Aaro Harju & Jyri Manninen & Anja Heikkinen 2019. *Vapaa sivistystyö eilen, tänään ja huomenna. Vapaan sivistystyön rooli, asema ja merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa ja koulutusjärjestelmässä*. Vapaa Sivistystyö ry, 85–136.
- Kaupunkiaktivismi 2018. Aktivismeja – pohdiskelleva esimerkkikokoelma. www.kaupunkiaktivismi.fi/fi/aktivismeja-pohdiskelleva-esimerkkikokoelma Viitattu 12.5.2020.
- Laki vapaasta sivistystyöstä 1998/623. Annettu 1.1.1999. Saatavana sähköisesti: www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980632
- Manninen, Jyri & Teräsahde, Sini & Pätäri, Jenni 2019. *Vapaan sivistystyön vaikuttavuus ja yhteiskunnallinen merkitys*. Teoksessa Jenni Pätäri & Satu Teräsahde & Aaro Harju & Jyri Manninen & Anja Heikkinen 2019. *Vapaa sivistystyö eilen, tänään ja huomenna. Vapaan sivistystyön rooli, asema ja merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa ja koulutusjärjestelmässä*. Vapaa Sivistystyö ry, 237–273.
- Ministry of the Interior 2018. *International Migration 2017–2018 – Report for Finland*. Ministry of the Interior Publications 25/2018. Saatavana sähköisesti: julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161174
- Niemelä, Seppo 2011. *Sivistyminen. Sivistystarve, -pedagogiikka ja -politiikka pohjoismaisessa kansansivistystraditiossa*. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Snellman-instituutti.
- Nivala, Elina 2008. *Kansalaiskasvatus globaalin ajan hyvinvointiyhteiskunnassa*. Kansalaiskasvatuksen sosiaalipedagoginen teoriakehys. Väitöskirja. Snellman-instituutin A-Sarja 24. Kuopio: Snellman-instituutti. Saatavana sähköisesti: www.academia.edu/38717598/Kansalaiskasvatus_globaalin_ajan_hyvinvointiyhteiskunnassa_Kansalaiskasvatuksen_sosiaalipedagoginen_teorikehys
- Pastuhov, Annika 2018. *Att vara och agera medborgare. En etnografisk studie i folkbildande praktiker*. Åbo Akademi, fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier. Vuxenutbildning. Väitöskirja.
- Pätäri, Jenni & Teräsahde, Satu & Harju, Aaro & Manninen, Jyri & Heikkinen, Anja 2019. *Vapaa sivistystyö eilen, tänään ja huomenna. Vapaan sivistystyön rooli, asema ja merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa ja koulutusjärjestelmässä*. Vapaa Sivistystyö ry. Saatavana sähköisesti: www.vapausjavastuu.fi/wp-content/uploads/2019/03/Vst-eilen-tanaan-huomenna-verkko.pdf
- Sen, Amartya 1993. *Capability and Well-Being*. Teoksessa Martha Nussbaum & Amartya Sen (toim.) *The Quality of Life*. Oxford: Oxford University Press, 30–53. doi.org/10.1093/0198287976.003.0003
- Teräsahde, Sini & Manninen, Jyri 2019. *Visiot vapaan sivistystyön tulevaisuudesta*. Teoksessa Jenni Pätäri & Satu Teräsahde & Aaro Harju & Jyri Manninen & Anja Heikkinen 2019. *Vapaa sivistystyö eilen, tänään ja huomenna. Vapaan sivistystyön rooli, asema ja merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa ja koulutusjärjestelmässä*. Vapaa Sivistystyö ry, 275–322.

Kansalaisfoorumi, 2020

Tämä teos on lisensoitu
Creative Commons [Nimeä-
JaaSamoin 4.0 Kansainvälinen](#)
-lisenssillä.